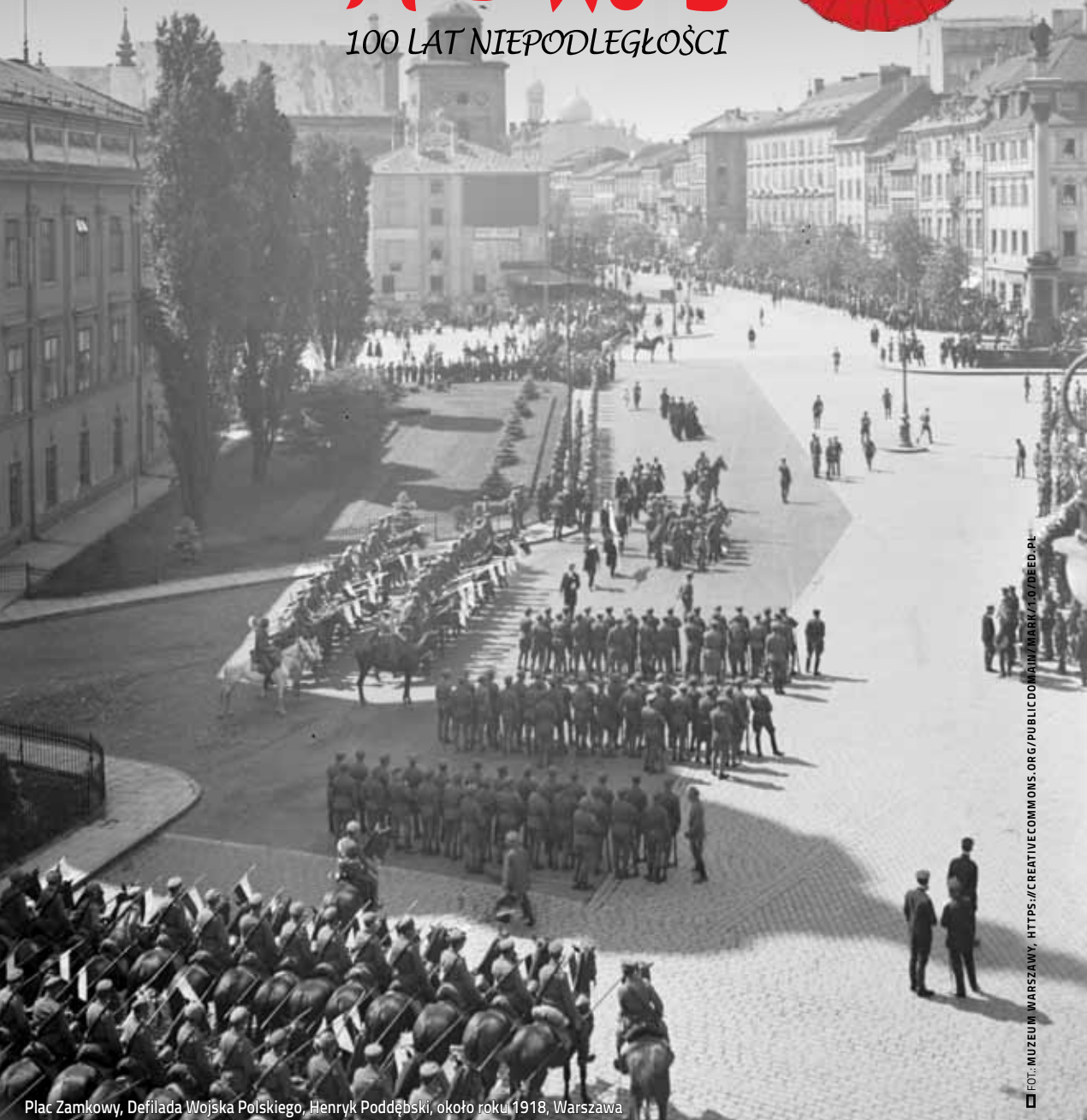

MoDa na Mazowsze

100 LAT NIEPODLEGŁOŚCI

Plac Zamkowy, Defilada Wojska Polskiego, Henryk Poddębski, około roku 1918, Warszawa

FOT.: MUZEUM WARSZAWY, <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.pl>

egzemplarz bezpłatny
www.modanamazowsze.pl

MROT
MAZOWIECKA REGIONALNA
ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

**HISTORIA
KASZTANKI**

**WARSZAWSKIE
ADRESY MARSZAŁKA**

**PŁOCKIE
ORLETA**

SZANOWNI PAŃSTWO!

Miło nam przekazać trzeci w tym roku, specjalny numer naszego magazynu „Moda na Mazowsze”. Okazja jest bardzo specjalna i tym numerem w całości zdecydowaliśmy się świętować 100-lecie odzyskania niepodległości przez Rzeczpospolitą.

Trwa w naszym MROT-owskim zespole dyskusja, na ile to święto jest okazją do spojrzenia na nasz region innym turystycznym okiem, a na ile święto odzyskania niepodległości nas – turystów – nie dotyczy. Głęboko ufam, że kolejnymi artykułami tego numeru udowodnimy, że nie tylko dotyczy Warszawy i Mazowsza, ale także zainspirujemy Państwa do odnajdywania śladów historii podczas podróży po Mazowszu. Bo podróżować można, a nawet trzeba nie tylko dla przyjemności, podróże przecież kształcą...

Mam nadzieję, że zainteresuje Państwa przebieg granic zaborów zbiegających się właśnie na Mazowszu, podzielonym pomiędzy Austrię, Prusy i carską Rosję, na tyle, aby przypomnieć sobie historię bardziej szczegółowo. Mazowsze było gospodarzem, że tak to nazwę, Bitwy Warszawskiej. I chociaż jej setna rocznica dopiero za dwa lata, to trudno o niej nie wspomnieć, pisząc o odzyskaniu niepodległości.

W magazynie znajdują Państwo zaproszenia na wystawy – do Muzeum Warszawy, do głęboko poruszającego Gabinetu Galanterii Patriotycznej i do Łazienek Królewskich na wystawę „Blask Orderów” pokazującą historię orderów i odznaczeń polskich od XVIII wieku po czasy nam współczesne. Muzeum Niepodległości z kolei informuje o remoncie i zapowiada otwarcie nowej ekspozycji.

W „Modzie na Mazowsze” jest także smutna opowieść o Kasztance, ukochanej klaczy marszałka Piłsudskiego, a także propozycja spaceru śladami warszawskich adresów Marszałka, jest opowieść o Chopinie i Sannikach, Szlaku Bitwy Warszawskiej, Twierdzy Modlin. Magazyn dopinają dwa specjalne artykuły: prof. Lech Królikowski opowiada przejrzyście i prosto o skomplikowanych wydarzeniach od wybuchu I wojny światowej do uzyskania niepodległości przez Polskę, a marszałek województwa Adam Struzik dzieli się z nami osobistymi refleksjami, czym dla niego jest wolność. Zapraszam do czytania i na Mazowsze.

Vivat Niepodległa!

Dorota Zbińkowska, Dyrektor Biura MROT

4

MAZOWSZE
I NIEPODLEGŁOŚĆ

8

POLSKA I MAZOWSZE
U PROGU NIEPODLEGŁOŚCI

12

CHOPIN TWORZYŁ
TEŻ W SANNIKACH...

14

SZLAK BITWY
WARSZAWSKIEJ 1920 R.

16

OBCHODY
BITWY WARSZAWSKIEJ

19

GOŚCINNY
ZAMEK PUŁTUSKI

20

KASZTANKA – NAJSŁYNNIEJSZY
KOŃ II RZECZYPOSPOLITEJ

24

„PŁOCKIE
ORŁĘTA”

26

WIELKA HISTORIA
TUŻ OBOK

28

GABINET
GALANTERII PATRIOTYCZNEJ

30

WYSTAWA
„BLASK ORDERÓW”

32

RADZYMIN – MIASTO
CUDU NAD WISŁĄ

40

CUD
NAD WISŁĄ

42

CO WIESZ O MUZEUM
NIEPODLEGŁOŚCI?

46

SZLAK FRONTU WSCHODNIEGO
I WOJNY ŚWIATOWEJ ...

50

WARSZAWSKIE
ADRESY MARSZAŁKA

Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, ul. Nowy Świat 27/2, 00-029 Warszawa / tel.: +48 22 877 20 10, biuro@mrot.pl

Współpraca – Redakcja Magazynu Świat, Podróże, Kultura: Iwona Majewska, dr hab. inż. Lech Królikowski, Klaudia Rymarkiewicz, Grzegorz Grabowski, Daniel Zawadzki, Jolanta Niklewska, Piotr Piegat
REKLAMA: promocja@magazynswiat.pl,

Korekta: Barbara Dybicz / © Copyright by Magazyn MODA NA MAZOWSZE / Zdjęcia: Archiwum MROT, archiwum Muzeum Warszawy, arch. Muzeum Niepodległości, arch. LOT 3 rzek, arch. UM Warszawa
arch. ECA im. Fryderyka Chopina, arch. Muzeum Łazienki Królewskie, arch. UM Radzymin, Paweł Czarnecki, Grzegorz Sledz, Jakub Kłodkowski – UM w Wołominie
w Sannikach, J.A.Kwiatkowski/GoodPress, Stowarzyszenie Wspólnota Polska, Narodowe Archiwum Cyfrowe, arch. Franciszka Olkowskiego, arrowmediafx – Fotolia.pl,
Dział Promocji i Marketingu Muzeum Niepodległości w Warszawie, Tadeusz Stani, EuroPilot, W. Saryusz-Wolski, arch. Muzeum Niepodległości, M. Fuks, źródło: Muzeum Warszawy
Koordynator projektu ze strony MROT – Adam Jasiński.

Niezamówionych materiałów redakcja nie zwraca, a w razie opublikowania zastrzega sobie prawo do ich skracania. / Magazyn MODA NA MAZOWSZE® nie ponosi odpowiedzialności za treść ogłoszeń
i reklam i ma prawo odmówić publikacji bez podania przyczyn / Wszystkie materiały są objęte prawem autorskim. Przedruk materiałów w jakiegokolwiek formie i w jakimkolwiek języku bez wcześniejszej
pisemnej zgody Wydawcy jest zabroniony. Wydawca zabrania bezumownej sprzedaży numerów bieżących i archiwalnych Magazynu MODA NA MAZOWSZE®.

Działanie wbrew powyższemu zakazowi skutkuje odpowiedzialnością prawną. WARSZAWA 2018

Projekt sfinansowany ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego

MAZOWSZE

MAZOWSZE I NIEPODLEGŁOŚĆ

ROZMOWA Z ADAMEM STRUZIKIEM,
MARSZAŁKIEM WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Foto: GRZEGORZ SLEDZ

Jak ważna jest dla Pana rocznica odzyskania niepodległości?

To okazja do refleksji nad przyczynami polskiej dramatycznej historii. Jak mogło dojść do tego, że jedno z najpotężniejszych państw środkowej Europy zniknęło z mapy świata na ponad 120 lat. Codziennie, w szczególności w dzisiejszych czasach, musimy pamiętać o tym, jak łatwo i szybko można stracić wolność, a jak trudno jest ją potem odzyskać i utrzymać. W Polsce w ogóle mamy skłonność do umniejszania roli codziennych, wieloletnich wysiłków ludzi, którzy do późnej starości pracowali, tworząc dobro wspólne, na rzecz gloryfikowania bohaterskich śmierci i patriotycznych zrywów. Warto by przy okazji tego ważnego jubileuszu pamiętać o mniej spektakularnej, ale wytrwałej i niezwykle ważnej w efektach pracy takich organizacji, jak np. Polska Macierz Szkolna. Żeby mogła rodzić się niepodległość, potrzebna była oddolna praca nad wykształceniem kolejnych pokoleń. Organizowanie się ludzi w małe ugrupowania, które z czasem tworzyły większe organizacje – wówczas i społeczne, i wojskowe – to naturalny i najlepszy sposób przygotowania się do zmian. Cieszę się, że sejmik województwa mazowieckiego ustanowił ten rok Rokiem Pięciu Ojców Odnowicieli Rzeczypospolitej Polskiej na Mazowszu, wśród których obok Piłsudskiego, Dmowskiego, Paderewskiego wyróżnieni są znakomici politycy, ludowi działacze, współtwórcy demokracji – Maciej Rataj i Wincenty Witos, którzy swoją działalnością sprzed 1918 r. i po odzyskaniu niepodległości jednoczyli kraj i budowali jego nowy porządek.

100. rocznica odzyskania niepodległości jest cudownym narodowym świętem. Mam czasem poczucie, że zapomi-

namy jednak o innym aspekcie tego jubileuszu – brakuje mi w niej dyskusji, jak te 100 lat spędziliśmy, odbudowując i rozwijając naszą Ojczyznę.

Na co zwróciłby Pan szczególną uwagę?

Złoty czas tych 100 wolnych lat to ostatnie 28 lat. Od uchwalenia przez Sejm 8 marca 1990 r. ustawy o samorządzie terytorialnym, a potem od majowych, pierwszych w pełni wolnych wyborów samorządowych, bo wolność w Polsce oznacza dla mnie samorządność. Kolejnym ważnym etapem był też rok 1998, kiedy zmieniono mapę samorządu, m.in. zmniejszając liczbę województw do 16 i ustanawiając 314 powiatów oraz 2478 gmin.

Przywrócenie w Polsce samorządu otworzyło drogę do tego, by to obywatele sami decydowali o sprawach, które ich dotyczą. Tak zaczęła się w Polsce odradzać samorządność. Dziś trudno sobie bez niej wyobrazić w pełni demokratyczną Polskę, a reforma samorządowa uchodzi za jedną z najbardziej udanych przemian minionego ćwierćwiecza. To znów ten moment, gdy tu i teraz, najbliżej nas, w naszej lokalnej społeczności powstają inicjatywy, które z czasem mają wpływ na większe zmiany w kraju.

A gdzie na Mazowszu odnaleźć można ślady 1918 roku?

Mazowsze to szczególna część Polski. Obecność w jego centrum stolicy kraju determinowała od stuleci i nadal determinuje jego losy. Mazowsze stanowiło zasadniczą część Rzeczypospolitej Polskiej, którą utworzono po 123 latach nieistnienia Polski. Przez te 123 lata Polacy byli podzieleni i włączeni do trzech różnych krajów, kultur,

Foto: GRZEGORZ ŚLEDZ

narodów. To w pewnym sensie dotyczyło również mieszkańców terenu obecnego Mazowsza, choć pod zaborem austriackim był przez chwilę. Granice między tymi zaborami uważny obserwator dostrzeże w przestrzeni, zabudowie, ale także w mentalności mieszkańców również dziś. To przez Mazowsze, idąc na Warszawę albo z Warszawy, przetaczały się armie wroga. To region w szczególności dotknięty dramatem zwykłych ludzi i dramatem miejsc, spalonych wsi i miast, zburzonych pałaców, dworów i zamków, zrabowanych i zniszczonych majątków. Warto obejrzeć mapę Polski, na której znajdują się zabytkowe, atrakcyjne do zwiedzania obiekty. Im bliżej Warszawy, tym puściej.

Gdzie więc szukać śladów tamtych czasów na Mazowszu?

Można by rzec, że wszędzie. Proces dochodzenia do niepodległości to czas powstań, a zarówno listopadowe, jak i styczniowe rozgrywały się w dużej mierze na Mazowszu. Od czasu insurekcji w kolejne zrywy angażowali się mieszkańcy wsi. Przemarsze kosynierów, strzelców i innych batalionów zostawiły ślady w różnych częściach naszego województwa – od Kurpi po ziemię radomską. I ślady tego mamy m.in. w postaci pamiątkowych krzyży, mogił w lasach. Przez Mazowsze prowadzą szlaki turystyczne, których tematem jest np. powstanie styczniowe. Poza tym nasz region obfituje w obiekty wojskowe. Tak, jak pisze prof. Lech Królikowski, na przełomie XIX i XX wieku Rosjanie przekształcili teren Mazowsza w wielką bazę wojskową. Tu w 57 garnizonach stacjonowało na stałe 25 proc. całego carskiego wojska. W 1914 r. było to pół miliona żołnierzy. Wybudowano bądź rozbudowano fortyfikacje Modlina, Warszawy, Zegrza, Dębłina, Serocka, Pułtusza, Różana, Łomży, Ostrołęki i Osowca.

A Bitwa Warszawska?

To już rok 1920, dwa lata po odzyskaniu niepodległości, ale trudno o niej nie mówić w kontekście odzyskania niepodległości. To właśnie ta bitwa zadecydowała o zachowaniu niepodległości przez Polskę. Miała też duże znaczenie w zatrzymaniu planów rozprzestrzenienia komunizmu na Europę Zachodnią.

Analizując wagę i rangę tej bitwy, warto spojrzeć na teren, na którym się ona rozgrywała. Były to nie tylko znane wszystkim obszary pod Radzyminem, Wołominem i Ossowem. Działania prowadzone były pomiędzy obszarem odgrodzonym od zachodu i południa Wisłą, a od wschodu i północy sięgającym aż po Brześć, Grodno, Mławę i Grajewo. Jednym słowem – prawie całe Mazowsze. Miejsca bitwy znaczą na Mazowszu obeliski, kapliczki i cmentarze. Właściwie w każdej miejscowości na północny wschód od Wisły jest takie miejsce.

Jakie ma Pan w związku z tą rocznicą życzenia dla mieszkańców Mazowsza i turystów, którzy je odwiedzają?

Powinniśmy pamiętać o cenie, jaką nasi przodkowie musieli zapłacić za naszą niepodległość. O czasie zniewolenia i prześladowania, jaki całe pokolenia naszych przodków musiały poświęcić, aby nadarzyć się polityczna i ekonomiczna możliwość sięgnięcia po niepodległość. Naszym osobistym wkładem w tę rocznicę powinna być codzienna praca, zapewniająca nam wolność i dostatek. Życzę więc wszystkim zapału do pracy, codziennego pielęgnowania wewnętrznej wolności i wolności wokół siebie. A także codziennej odwagi i determinacji w dążeniu do celu.

MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO
NOWA WYSTAWA
WRZESIEŃ 2018

SŁUŻYLI NIEPODLEGŁEJ

Wojsko Polskie 1918-1939
NOWE ZABYTKI

POLSKA I MAZOWSZE U PROGU NIEPODLEGŁOŚCI

5 PAŹDZIERNIKA 1831 R. RESZTKI WOJSKA POLSKIEGO, PARLAMENTARZYŚCI I CZŁONKOWIE RZĄDU PRZEKROCZYLI GRANICĘ PRUSKĄ POD BRODNICĄ. BYŁ TO TRAGICZNY FINAŁ POWSTANIA LISTOPADOWEGO. OD TEJ CHWILI PRZEZ PRAWIE DOKŁADNIE STO LAT ZIEMIE KRÓLESTWA POLSKIEGO, KTÓREGO GŁÓWNA SKŁADOWĄ BYŁO MAZOWSZE, ZNAJDOWAŁY SIĘ POD CAŁKOWITYM I BEZWZGLĘDNYM PANOWANIEM CESARSTWA ROSYJSKIEGO.

• tekst: Dr hab. inż Lech Królikowski

POD PANOWANIEM CESARSTWA ROSYJSKIEGO

Wyzysk ekonomiczny i nasilająca się rusyfikacja stały się chlebem powszednim. W roku szkolnym 1874/75 wprowadzono język rosyjski jako obowiązkowy. Od tego mniej więcej czasu stał się językiem urzędowym. Napisy na budynkach musiały być dwujęzyczne. Polska młodzież męska wcielana była do rosyjskiego wojska. Pomimo represji i prześladowań Królestwo Polskie należało do najbardziej zurbanizowanych, zindustrializowanych i rozwiniętych gospodarczo prowincji Imperium Rosyjskiego.

Na przełomie XIX i XX w. Rosjanie przekształcili Królestwo Polskie w wielką bazę wojskową. Tu w 57 garnizonach stacjonowało na stałe 25% całego carskiego wojska. Wybudowano bądź rozbudowano fortyfikacje Modlina, Warszawy, Zegrza, Dębłina, Serocka, Pułtusza, Różana, Łomży, Ostrołęki i Osowca. Dla carskiego wojska wybudowano liczne koszar, m.in.: w Warszawie, Pułtusku, Górze Kalwarii, Garwolinie czy w Wojciechowie, trzy kilometry od Ostrołęki.

I WOJNA ŚWIATOWA

Pierwsza wojna światowa wybuchła 1 sierpnia 1914 r. Początkowo, tj. na jesieni i w zimie 1914/1915, wojska rosyjskie stawiały opór. Ważnym etapem tych zmagających, szczególnie na Mazowszu, był utrzymywany przez kilka miesięcy rosyjsko-niemiecki front na Rawce, gdzie do dnia dzisiejszego zachowało się wiele żołnierskich cmentarzy. Na przełomie lipca i sierpnia 1915 r. sytuacja Rosjan stała się beznadziejna. Oddawali twierdzę za twierdzą prawie bez jednego wystrzału.

Dzień 4 sierpnia 1915 r. był w Warszawie pełen napięcia, ale władze starały się utrzymać normalny bieg spraw. Relacje z tamtych czasów wspominają, iż pod wieczór ściągnięto z ulic policję, pozostawiając jedynie wojsko, które z coraz to większym pośpiechem odpływało w stronę mostów przez Wisłę. O godzinie trzeciej nad ranem rosyjski policmajster Warszawy przekazał miasto dowódcy Straży Obywatelskiej. Tego samego dnia Zdzisław Lubomirski formalnie przejął od ostatniego rosyjskiego prezydenta Warszawy władzę nad Warszawą. Dziennikarz „Tygodnika Ilustrowanego” następująco opisał ostatnią noc rosyjskiego panowania w Warszawie: *Armaty grzmiały. Nikt prawie nie kładł się na spoczynek. Czuwali wszyscy. Czuwała zaś przede wszystkim straż obywatelska, która sprężyście objęła swoje obowiązki. (...) Ostatnie oddziały wojska opuszczały miasto. (...) Podkowy grzmiały po bruku na pożegna-*

Pochód Narodowy w Warszawie, Nowy Świat, 17 XI 1918 r.

nie Warszawy. Jeszcze godzina, jeszcze pół godziny, jeszcze kwadrans i cisza śmiertelna. Cisza, jakiej miasto nie zaznało nigdy, w najspokojniejszych czasach. (...) Tak dotrwała Warszawa do 6-tej rano. Nagle ogłuszający huk-jeden, w kilkanaście minut po nim drugi. To wylatują w powietrze dwa przęsła trzeciego mostu, mostu Poniatowskiego (...).

Rosjanie wycofali się na Pragę, skąd przez cztery dni ostrzeliwali miasto. W tym czasie na Pradze płonęły podpalone przez nich magazyny, niektóre fabryki i dworce. Pomimo niszczenia przez Rosjan wszystkiego, jakimś cudem funkcjonowały telefony, za pomocą których miasto błyskawicznie przekazywało sobie informacje.

OKUPACJA NIEMIECKA

Odnosnie do sytuacji około ósmej rano 5 sierpnia 1915 r. „Tygodnik Ilustrowany” donosił: *Tak. To było już. W pół godziny potem, jak błyskawica, rozchodzi się po mieście wiadomość, że pierwszy samochód z oficerami niemieckimi ukazał się w Alejach Ujazdowskich. (...) W mieście i tu, i tam, i gdzie indziej ukazały się drobne oddziały żołnierzy niemieckich, po 2-ch, 3-ch, po 5-ciu. (...) ...przez roгатki Jerozolimskie wjechał do miasta oddział liczniejszy, z trzema oficerami na czele... (...).*

Działalność okupacyjnych władz niemieckich była uciążliwa, co było prostą konsekwencją trwającej wojny i ogromnych trudności aprowizacyjnych. Brakowało wszystkiego, szczególnie żywności, tekstyliów, skór, metali i materiałów energetycznych (węgiel, ropa naftowa). 13 sierpnia 1915 r. Niemcy zarządzili rekwizycję samochodów, metali, skór, wełny, bawełny i chemikaliów, a 19 sierpnia ogłoszono monopol na sprzedaż mąki, mięsa i węgla. Od 19 października wprowadzono zakaz wolnego obrotu mąką i chlebem oraz wprowadzono kartki na te produkty. W początkach grudnia wstrzymano sprzedaż kartofli z powodu ich braku. Z powodu totalnego braku opału zimą z 1915 na 1916 r. ludność miasta rozebrała i spaliła większość istniejących drewnianych płotów, a nawet drewnianą przystań na Wiśle. Na wiosnę 1916 r. zaczęto eksperymenty z dodawaniem do chleba płatków ziemniaczanych, grochu i peluszk. W listopadzie 1916 wprowadzono sekwestr miedzi, któremu podlegały nawet klamki i naczynia kuchenne oraz inne mosiężne elementy sprzętów gospodarstwa domowego.

Niemcy w sposób bezwzględny eksploatowali Mazowsze. Przejmowali wszystko, ale przede wszystkim surowce. Oprócz metali, maszyn i urządzeń, były to materiały włókniste, skóry, futra, garbniki, drewno, tłuszcze,

nafta, siarka, piryty, kwasy i chemikalia wszelkiego rodzaju. Rozbudowywano i intensyfikowano produkcję, przemysłu drzewnego, ale skutkiem tego była rabunkowa gospodarka leśna, która w znacznym stopniu dotknęła ziemie Mazowska i Podlasia.

* * *

POWITANIE MARSZAŁKA W WARSZAWIE

Józef Piłsudski, komendant Legionów, po raz pierwszy przybył do wojennej Warszawy 15 sierpnia 1915 r. Młodzież i robotnicy warszawscy owacyjnie powitali dowódcę Pierwszej Brygady, a zorganizowana przez nich manifestacja zaniepokoiła władze niemieckie, które zmusiły Komendanta do opuszczenia Warszawy. Przeniósł się wówczas do Otwocka. Tu dr Stanisław Rouppert i por. Werner wynajęli mu mieszkanie w pensjonacie Jadwigi Nesterowiczówny przy obecnej ul. Kościuszki róg Chopina.

Po raz kolejny Marszałek pojawia się w stolicy 12 grudnia 1916 r. Pod koniec grudnia lub na początku stycznia 1917 r. Piłsudski zamieszkał u państwa Wędrowskich, na III piętrze budynku przy ul. Służewskiej 5. W tym mieszkaniu 22 lipca 1917 r. został aresztowany i przewieziony do Magdeburga.

29 kwietnia 1917 r. zaproszono Komendanta do miejscowości Zielona, aby był obserwatorem manewrów warszawskiego batalionu POW. W kilka lat później, już w niepodległej Polsce, w miejscu manewrów ustawiono niewielki głaz z napisem: „Na polach Wawra i Zielonej dnia 29 kwietnia 1917 r. Józef Piłsudski, ucząc Polaków bić się za wolność, ćwiczył ochotnicze wojsko zebrane potajemnie w Polskiej Organizacji Wojskowej”. Kamień ustawiony na niewielkiej wydmie był jedynym pomnikiem z nazwiskiem Józefa Piłsudskiego, który przetrwał na swoim miejscu okupację hitlerowską i czasy Polski Ludowej.

Pierwsze, listopadowe dni roku 1918 nie wskazywały na możliwość radykalnej zmiany statusu politycznego Polski. Warszawskie ulice były szare, smutne, a życie toczyło się swoim biednym rytmem.

W konspiracyjnych kręgach i w zaciszu gabinetów polityków toczyły się jednak gorączkowe przygotowania do rozprawy z okupantem. Od 4 do 16 października 1918 w Warszawie trwał strajk powszechny zorganizowany pod hasłami usunięcia wojsk okupacyjnych, zniesienia Rady Regencyjnej i uwolnienia Piłsudskiego. W Warszawie 5 listopada ukazała się odezwa Rady Regencyj-

nej zapowiadająca zwołanie Sejmu i utworzenie demokratycznego rządu.

Wydarzenia potoczyły się jednak inaczej, niż początkowo zakładano. W Warszawie panował spokój. Świadek tamtych czasów relacjonował: „W ostatnich dniach wojny, gdy wyczuwano bliskie rozstrzygnięcie losów Polski, stolica była spokojna, cicha i bardzo biedna”. W tej sytuacji pewnym zaskoczeniem było rozbrajanie Niemców, które zaczęło się 10 listopada na całym Mazowszu.

POWRÓT MARSZAŁKA

Szczęśliwym zrządzeniem losu Józef Piłsudski powrócił z Magdeburga tego samego dnia, tj. 10 listopada 1918 r. Z dworca udał się do pałacu księcia Lubomirskiego na Frascati. Tam odbyły się jego pierwsze polityczne rozmowy. W tym samym czasie w poprzek Alei Jerozolimskich na wysokości Brackiej stała bateria niemieckich dział z lufami kierowanymi w stronę ul. Marszałkowskiej. Gmachy publiczne, koszar, dworce i inne ważne obiekty obsadzone były nadal przez niemieckich żołnierzy. W nocy z 10 na 11 listopada niemiecka Rada Żołnierska prowadziła pertraktacje (m.in. z Piłsudskim) na temat warunków opuszczenia miasta. 11 listopada Piłsudski w siedzibie niemieckiej Rady Żołnierskiej, która od 8 listopada zajmowała pałac Radziwiłłowski (obecnie Prezydencki), zapewnił Niemców, że „naród polski za grzechy waszego rządu nad wami mścić się nie chce i nie będzie”. Około 17 Piłsudski udał się do mieszkania Józefa Ostrowskiego, gdzie odbyło się posiedzenie Rady Regencyjnej. Rada, będąca jeszcze wówczas formalnie najwyższą władzą, dekretem przekazała Piłsudskiemu władzę wojskową i naczelne dowództwo. Zwróciła się także do niego o utworzenie rządu. W trzy dni później Rada Regencyjna rozwiązała się, przekazując całą władzę Piłsudskiemu.

11 listopada 1918 r. w Warszawie trwały sporadyczne walki, do których niekiedy dochodziło przy rozbrajaniu Niemców. Najdłużej, bo jeszcze 12 listopada, Niemcy stawiali opór w siedzibie komendy policji na placu Teatralnym. Wyjazd żołnierzy niemieckich rozpoczął się w Warszawie 13 listopada. Równolegle trwało formowanie pierwszych jednostek Wojska Polskiego.

22 listopada 1918 r. J. Piłsudski objął oficjalnie najwyższą władzę jako Tymczasowy Naczelnik Państwa. Droga do ostatecznego ustalenia granic odradzającego się państwa polskiego była jeszcze długa. W listopadzie 1918 r. państwo polskie stało się faktem.

CHOPIN TWORZYŁ TEŻ W SANNIKACH...

NA PÓŁNOCNY ZACHÓD OD WARSZAWY, W ODLEGŁOŚCI OKOŁO 85 KILOMETRÓW OD STOLICY, POŁOŻONA JEST NIEWIELKA MIEJSCOWOŚĆ SANNIKI. TO JEDNO Z NAJMŁODSZYCH POLSKICH MIAST, GDYŻ PRAWA MIEJSKIE OTRZYMAŁO W STYCZNIU TEGO ROKU. JEDNAK JEGO HISTORIA ZACHWYCA BOGACTWEM. CZY SŁYSZELI KIEDYŚ PAŃSTWO O ZWIĄZKU JEDNEGO Z NAJWYBITNIEJSZYCH KOMPOZYTORÓW – FRYDERYKA CHOPINA – Z SANNICKIM PAŁACEM?

● tekst: Klaudia Rymarkiewicz

Foto: ARCHIWUM ECA IM. FRYDERYKA CHOPINA W SANNIKACH

CHOPIN W SANNIKACH

Otóż należałoby się przenieść 190 lat wstecz, aż do roku 1828. Wówczas osiemnastoletni pianista skorzystał z zaproszenia swojego licealnego przyjaciela i gościł w domu Konstantego Prusaka przez dwa letnie miesiące. W otoczeniu mazowieckiej przyrody młody Fryderyk czuł się bardzo dobrze. Budynek otaczał rozległy park z mnóstwem alei, które sprzyjały codziennym spacerom. Obcowanie z naturą, a przede wszystkim długie rozmowy z mieszkańcami i poznawanie sannickiego folkloru sprawiły, że wyjątkowy gość poczuł wenę. W czasie pobytu Chopin przerobił Rondo C-dur na dwa fortepiany oraz dokończył pracę nad Triem g-moll na skrzypce, fortepian i wiolonczelę. Komponował tu także mazurki. Zapewne w jego głowie zrodziło się jeszcze wiele pomysłów, które wykorzystał w późniejszych utworach.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Przed Państwem czas urlopów i wakacyjnych weekendów. To dobra pora, by skorzystać z oferty naszego zespołu pałacowo-parkowego. Mamy do zaoferowania liczne koncerty, wystawy, warsztaty, zwiedzanie nowo odrestaurowanych wnętrz pałacu oraz pobyt w Domu Pracy Twórczej. Przechadzając się po parku, można podziwiać pomniki kompozytora. Posiadamy też bazę sportowo-rekreacyjną oraz altanę grillową. Współpracujemy z Regionalnym Zespołem Pieśni i Tańca Sanniki, który na początku lipca obchodził 65-lecie powstania. Zarówno grupa taneczna, jak i twórcynie ludowe, które prowadzą w Centrum warsztaty, promują sannicką kulturę. Warto zatem skorzystać z naszej strony internetowej i zaplanować wycieczkę śladami Fryderyka. Tutaj naprawdę czuje się obecność Chopina! Niech każdy oświadczy o tym przekonana...

Foto: ARCHIWUM ECA IM. FRYDERYKA CHOPINA W SANNIKACH

**Europejskie Centrum Artystyczne
im. Fryderyka Chopina w Sannikach**
ul. Warszawska 142, 09-540 Sanniki
tel./faks 24 268 11 08
sekretariat@ecasanniki.pl
www.ecasanniki.pl

SZLAK BITWY WARSZAWSKIEJ 1920 R.

SZLAK BITWY WARSZAWSKIEJ 1920 TO FRAPUJĄCA WYPRAWA W NIEODLEGŁĄ PRZESZŁOŚĆ, NIESPEŁNA STO LAT WSTECZ, W CZASY, KIEDY DECYDOWAŁA SIĘ PRZYSZŁOŚĆ POLSKI, A TAKŻE CAŁEJ EUROPY. BRYTYJSKI POLITYK I DYPLOMATA EDGAR D'ABERNON UZNAŁ BITWĘ WARSZAWSKĄ ZA 18. PRZEŁOMOWĄ BITWĘ W DZIEJACH ŚWIATA. PODCZAS TRZECH DNI SIERPNIA 1920 R. POLSKA ARMIA POWSTRZYMAŁA POCHÓD REWOLUCJI BOLSZEWICKIEJ NA ZACHÓD.

● tekst: Iwona Majewska na podstawie przewodnika turystycznego Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 r.

Patrząc na pola bitew w Ossowie czy Radzyminie, miejsca pamięci w Warszawie, fortyfikacje Twierdzy Modlin, trudno nie zastanawiać się, co zdecydowało o zwycięstwie Polaków. Cud? Genialna strategia? Determinacja obrońców? Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 jest jedną z dróg, dzięki którym można odkryć Dziedzictwo Mazowsza.

Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 r. to propozycja nie tylko dla pasjonatów historii. To pasjonująca i wzruszająca wyprawa śladami wielkiej chwały polskiego oręża, które odkryć można zarówno w stolicy, jak i na Mazowszu.

Warszawa była centrum wydarzeń, jakie rozgrywały się w Polsce w 1920 r. Tu zapadały najważniejsze decyzje polityczne, militarne i społeczne i to właśnie zdobycie stolicy przez wojska bolszewickie miało być kluczem do zwycięstwa nad Polską. Miasto było bezpośrednim zapleczem działań wojennych, ważnym węzłem komunikacyjnym, ośrodkiem zaopatrzeniowym, a jednocześnie strategicznym celem najeźdźców.

Obowiązkowy katalog miejsc w Warszawie obejmuje miejsca upamiętniające bohaterskiego kapelana ks. Ignacego Skorupkę (grób na Starych Powązkach, pomnik przed bazyliką katedralną św. Michała Archanioła i św. Floriana, wymowne pamiątki – krzyż, stuła, czapka z orzełkiem oraz krzyż *Virtuti Militari* w Muzeum Wojska Polskiego), cmentarz wojskowy na Powązkach, Grób Nieznanego Żołnierza, gmach dawnego Gimnazjum Praskiego, skąd wyruszyły pod Ossów oddziały pod dowództwem ppor. St. Matarewicza z ks. Skorupką, działo-symbol na terenie Uniwersytetu Warszawskiego oraz trzy kościoły wotywnie: pw. Matki Bożej Zwycięskiej na Kamionku, pw. Chrystusa Króla na Targówku oraz, już poza Warszawą, kościół pw. Matki Bożej Zwycięskiej w Rembertowie.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej Mazowsze było areną zaciętych walk. Bitwa Warszawska, która wbrew temu, co sugeruje nazwa, toczyła się na terenach oddalonych od stolicy – nieraz o dziesiątki, a nawet setki kilometrów – składała się z wielu dramatycznych wojennych epizodów: starć, potyczek, ataków i odwrotów, kontrataków i działań, których celem była obrona zajmowanych pozycji. Odniesione zwycięstwo przesądziło o losach wojny.

Dlatego jej ślady znajdziemy w regionie nie tylko w najbardziej znanym Ossowie, ale też w Radzyminie, Zielonce, Zamostkach Wólczyńskich, Twierdzy Modlin, Zakroczymiu, Borkowie, Nasielsku, Ciekusynie, Sarnowej Górze, Serocku, Zegrzu, Wyszku, Mińsku Mazowieckim oraz oczywiście w Sulejówku.

Każde z tych miejsc odegrało ważną rolę i w każdym zobaczyć można obiekty przywołujące pamięć o tamtych sierpniowych

dniach. Warto niewątpliwie zobaczyć symboliczne krzyże i pomniki oraz cmentarz wojenny z kaplicą Matki Bożej Zwycięskiej, a także Centrum Informacji Turystyczno-Historycznej w Ossowie, bazylikę Św. Trójcy w Kobyle, uznaną za jeden z najcenniejszych barokowych kościołów w Polsce, Muzeum Historii Filmów Jerzego Hoffmana w Zielonce z eksponatami z filmu „1920. Bitwa Warszawska”, Cmentarz Żołnierzy Polskich 1920 r. i Drogię Golgoty Narodu Polskiego w Radzyminie, cmentarz wojenny w Twierdzy Modlin, Odwach oraz inne pamiątki po bitwie w Płocku, obraz „Cud nad Wisłą” Stanisława Bieniasa w kościele w Serocku, słynną plebanię w Wyszku, a także obraz Matki Bożej Hallerowskiej w kościele oraz Muzeum Ziemi Mińskiej Dział 7. Pułku Ułanów Lubelskich w Mińsku. Wizytę na szlaku koniecznie należy zakończyć w Sulejówku, gdzie obok powstającego Muzeum Józefa Piłsudskiego zobaczyć można pomnik Marszałka oraz Kopiec Współtwórców Niepodległej.

Podróżowanie śladami Bitwy Warszawskiej 1920 r. ułatwia oznakowanie w terenie tablicami przy obiektach i turystycznymi znakami drogowymi prowadzącymi do miejsc związanych z wydarzeniem, przewodnik turystyczny, portal www.dziedzictwomazowsza.pl oraz aplikacja mobilna pod tym samym tytułem. Szlak Bitwy Warszawskiej 1920 r. jest samochodowym szlakiem turystycznym obejmującym zarówno miejsca bojów, cmentarze, kościoły, kaplice oraz centra edukacyjne i inne zalety, które odegrały doniosłą rolę w historii.

Wszystkie udogodnienia są efektem zrealizowanego przez Mazowiecką Regionalną Organizację Turystyczną projektu pt. Szlaki turystyczne dziedzictwa kulturalnego Mazowsza, który był współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2007–2013.

Zapraszamy do odkrywania dziedzictwa Mazowsza!

OBCHODY BITWY WARSZAWSKIEJ

TRADYCJA OBCHODÓW ZWYCIĘSKIEJ BITWY WARSZAWSKIEJ JEST MOCNO ZAKORZENIONA WŚRÓD MIESZKAŃCÓW MAZOWSZA I SIĘGA CZASÓW MIĘDZYWOJENNYCH. W TYM ROKU, PODOBNIIE JAK W LATACH POPRZEDNICH, W WIELU MIEJSCACH PRZYGOTOWANO OBCHODY 97. ROCZNICY ZWYCIĘSKIEJ BITWY WARSZAWSKIEJ 1920.

• tekst: Grzegorz Grabowski

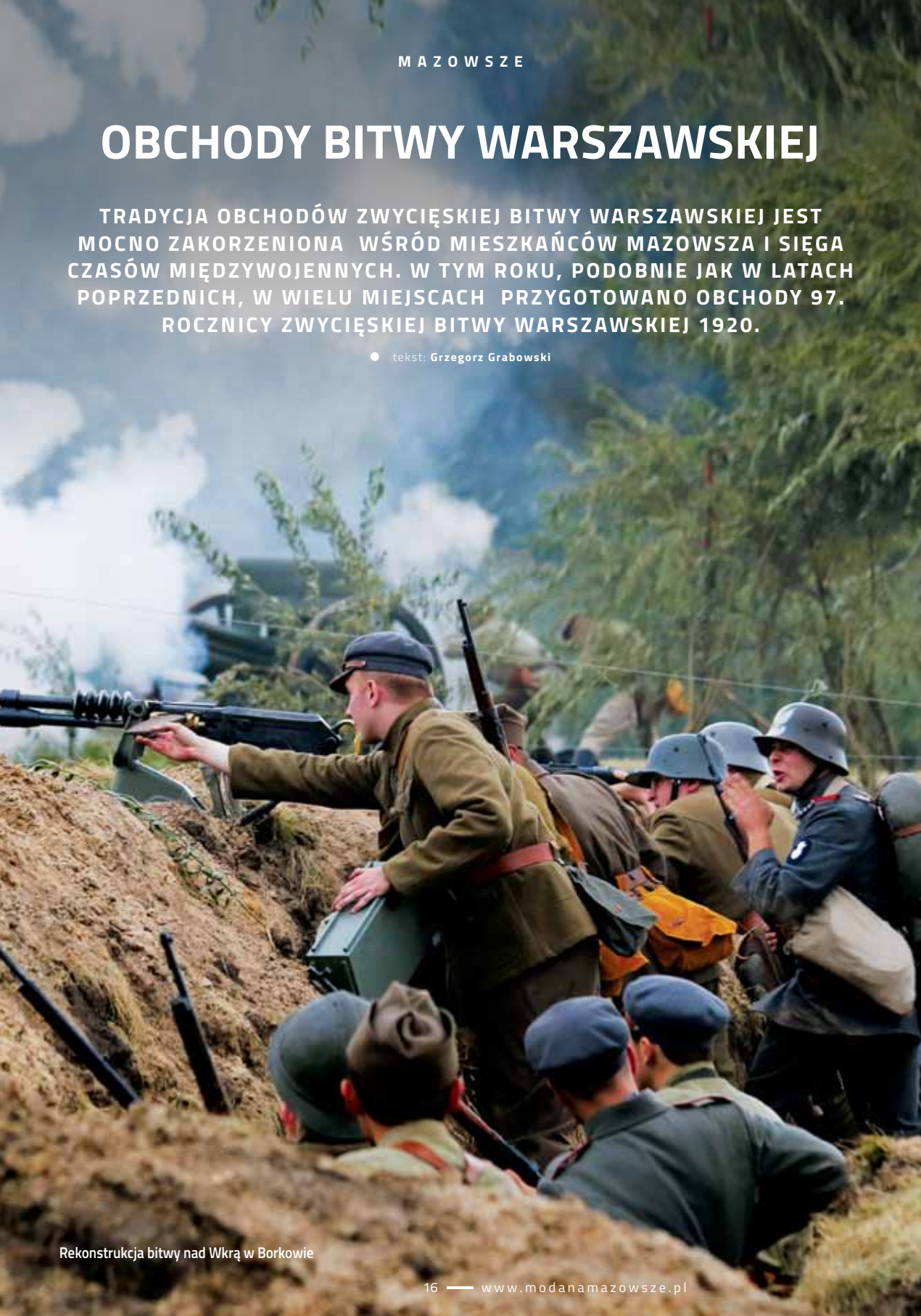

Foto: J.A. KWIATKOWSKI/GOODPRESS

KRÓTKI ZARYS HISTORYCZNY

Krytycznym momentem wojny polsko-bolszewickiej, toczonej w latach 1919–1921, były działania zbrojne prowadzone wiosną i latem 1920 roku. Wtedy to nieudana ofensywa kijowska armii Piłsudskiego doprowadziła do bolszewickiego przeciwnatarcia, które zepchnęło Polaków do głębokiej defensywy.

Na wiosnę 1920 r. było dla wszystkich jasne, że trwająca wojna zbliża się do kulminacyjnego momentu i rozstrzygnięcia. Sowieci zwyciężyli na wszystkich frontach wewnętrznych i mogli skierować wszystkie swoje siły w stronę Rzeczypospolitej. Zjazd komunistyczny w Moskwie na początku 1920 r. wydał wyrok na Polskę.

Na przełomie lipca i sierpnia bolszewickie wojska, dowodzone przez Michaiła Tuchaczewskiego, zbliżały się powoli do Warszawy. Upadek miasta miał pomóc w zajęciu reszty terytorium polskiego, później zaś przekształceniu go w kolejną republikę sowiecką, kontrolowaną przez bolszewików.

Rozpoczęta 4 lipca 1920 r. przez bolszewików ofensywa rozwijała się w błyskawicznym tempie. Po miesiącu ciągłego natarcia Rosjanie osiągnęli linię Bugu, a 10 sierpnia ich armie przyjęły ugrupowanie do ataku na Warszawę z linii Przasnysz – Wyszków – Siedlce – Parczew. 13 sierpnia 1920 r. przed południem armia rosyjska podjęła atak na pozycje polskie pod Radzyminem, rozpoczynając bitwę o Warszawę. Atak ten został odparty, ale już tego samego dnia po południu Rosjanie rozpoczęli skoordynowane działania na przedmościu praskim. Dwie dywizje strzeleckie uderzyły na pozycje obronne pod Radzyminem, Wołominem i Ossowem. Wieczorem padł Radzymin, następnego dnia Ossów. Rosja-

nie przerwali pierwszą linię obrony i zaczęli ruch w kierunku Pragi.

Bojąc się, że przez wyłom w polskiej obronie zaczną napływać dalsze siły armii rosyjskiej, generałowie Rozwadowski i Haller podjęli decyzję o natychmiastowym rozpoczęciu przez armię polską działań ofensywnych znad Wkry. Celem tych działań było związanie Rosjan na pozycjach, które zajmowali, i stworzenie warunków do odtworzenia polskiej obrony. Działania zaczepne polskiej armii zaczęły się 14 sierpnia uderzeniem z linii Wkry w kierunku na Nasielsk. Dni krwawych walk nad Wkrą pomiędzy 14 a 16 sierpnia nie przyniosły zasadniczych rozstrzygnięć na północnym skrzydle frontu. Natomiast konkretne zmiany zaszły na skrzydle wschodnim. W dniu 14 sierpnia odbity został Ossów, pamiętny z powodu bohaterskiej śmierci księdza Ignacego Skorupki, a 15 sierpnia wieczorem dywizje I armii odzyskały Radzymin i utracone wcześniej pozycje obronne. 16 sierpnia wczesnym rankiem ruszyło polskie kontruderzenie, wymierzone w skrzydło i tyły wojsk rosyjskich związanych z walką o Warszawę. Po dwóch dniach bojów i forsownych marszów, wieczorem z 17 na 18 sierpnia, oddziały polskie nacierające znad Wieprza osiągnęły szosę Warszawa – Mińsk Mazowiecki – Brześć.

Zorganizowane początkowo wycofanie się wojsk rosyjskich szybko przerodziło się w masowy, paniczny odwrót, oddziały rosyjskie pozostawiały za sobą ciężki sprzęt oraz wielkie grupy zbiegów i maruderów. 26 sierpnia siły rosyjskie zdecydowały się przejść granicę z Prusami Wschodnimi. Od tego momentu na obszarach, na których toczyła się Bitwa Warszawska, nie było już zorganizowanych sił rosyjskich.

Fragment obrazu „Cud nad Wisłą” Stanisława Bieniasa z kościoła w Serocku

KALENDARZ IMPREZ ROCZNICOWYCH ZWIĄZANYCH Z UPAMIĘTNNIENIEM BITWY WARSZAWSKIEJ 1920

Ossów

- ☐ 12 sierpnia 2018 r. (niedziela) o godz. 14⁰⁰ odbędzie się widowisko plenerowe: rekonstrukcja Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Ossowie, a po nim, w godzinach 15⁰⁰–18⁰⁰– Piknik historyczny przy lokalnym Centrum Informacji Turystyczno-Historycznej.
- ☐ 15 sierpnia 2018 r. o godzinie 14⁰⁰ odbędzie się Piknik Rodzinny w Ossowie. Planowana godzina zakończenia – 22⁰⁰.

Radzymin

Najważniejszym i najbardziej doniosłym punktem uroczystości rocznicowych będą: Msza Święta i Apel Poległych, które rozpoczną się o godzinie 17⁰⁰ na Cmentarzu Poległych 1920 roku w Radzyminie. Przez cały dzień w centrum Radzymina będzie dostępna wystawa sprzętu wojskowego. Obchody w Radzyminie są zaplanowane, jak co roku, 15 sierpnia.

Mińsk Mazowiecki

- ☐ 18 sierpnia o godz. 17⁰⁰ w Janowie koło lotniska odbędzie się inscenizacja historyczna, pokazująca formowanie się armii ochotniczej, wizytę generała Hallera oraz potyczki wojsk polskich z bolszewikami.
- ☐ 19 sierpnia o godz. 11³⁰ w Mińsku Mazowieckim przy

pałacu Dernałowiczów zostanie zainscenizowany przyjazd marszałka Piłsudskiego i misji wojskowych.

Kuligów

Co roku w malowniczej scenerii Kuligowa pielęgnowana jest pamięć o Huzarach Śmierci, którzy przeszli do historii jako jednostka, która podczas wojny z bolszewikami 1920 roku nie przegrała żadnego starcia, a jedno z nich miało miejsce właśnie w Kuligowie. Wydarzenie nosi tytuł „Huzarzy w Kuligowie. Policjanci w obronie Ojczyzny 1920”. W programie obchodów znajduje się m.in. rekonstrukcja wydarzeń z sierpnia 1920 roku i piknik policyjny. Impreza odbędzie się 18 sierpnia.

Borkowo k. Nasielska

18 sierpnia w Borkowie w gminie Nasielsk odbędzie się uroczystość upamiętniająca bohaterów 1920 roku. Uroczystość patriotyczno-religijna oparta jest o ceremoniał wojskowy. W uroczystości weźmie udział kompania honorowa z 2. Mazowieckiego Pułku Saperów z Kazunia, Orkiestra Wojskowa z Siedlec. Na zakończenie uroczystości zebrani będą mogli obejrzeć inscenizację potyczki polsko-bolszewickiej.

Płock

19 sierpnia Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna zabierze uczestników na spacer do miejsc symbolicznie związanych z Obroną Płocka w 1920 roku. Początek spaceru: godzina 12⁰⁰. Miejsce zbiórki: Płock, Stary Rynek – przy ławeczce Druha Wacława Milke.

HOTEL ZAMEK PUŁTUSK ★★★
Dom Polonii

GOŚCINNY ZAMEK PUŁTUSKI

**BRAMA ZAMKU PUŁTUSKIEGO NA WCIĄŻ OTWARTA PRZECHODNIOM
OGŁASZA, ŻE GOŚCINNA I WSZYSTKICH W GOŚCINĘ ZAPRASZA.**

📷 Foto: STOWARZYSZENIE WSPÓLNOTA POLSKA

Dzisiejszy Zamek – Dom Polonii jest miejscem, gdzie historia łączy się ze współczesnością, gdzie każdy może znaleźć coś dla ducha i ciała; to tu można poznać bogatą historię Pułtusk, regionu i Ojczyzny, to tu z racji na malownicze położenie nad Narwią można znaleźć chwile odpoczynku i to tu można skosztować wspaniałych potraw kuchni staropolskiej, znanej w Polsce i za granicą.

Hotel Zamek Pułtusk*** Dom Polonii mieści się w zabytkowym XV-wiecznym Zamku, usytuowanym na wzgórzu, w otoczeniu pięknego parku nad Narwią. Uważany jest przez wielu za „Perłę Mazowsza” jako jeden z najciekawszych hoteli pod Warszawą.

Jedną z największych atrakcji Zamku są przejażdżki gondolami. Na łodziach tych można nie tylko podziwiać uroki nadnarwiańskiej przyrody, ale także zjeść romantyczną kolację. Aktywny wypoczynek zapewnia bogato wyposażona w sprzęt wodno-turystyczny Stanica Wodna. Dla miłośników aktywnego wypoczynku przygotowane są korty tenisowe i boisko do piłki plażowej. Naszych najmłodszych gości zapraszamy na plac zabaw. Weekendowe wieczory z muzyką na żywo przy letnim barze „Kasztelanka” to za-

prośenie dla tych z Państwa, którzy mają ochotę potańczyć w letni wieczór na otwartym parkiecie.

Podczas pobytu w naszym hotelu goście mają okazję poznać liczne zabytki Pułtusk, m.in. najdłuższy brukowany rynek w Europie oraz zabytki sakralne, i poznać historię jedynego na Mazowszu deszczu meteorów.

Zapraszamy do nowo otwartej **ZBROJOWNI** gdzie zamkowy rycerz przybliży zwiedzającym historię polskiego oręza. Do pułtuskiego zamku powróciły po latach **KONIE** – fryzy, rasa koni zimnokrwistych pochodząca z historycznej krainy Fryzji. Piękne konie będzie można podziwiać na naszym najbliższym wielkim wydarzeniu historycznym, jakim jest „V Dzień Tradycji Rzeczypospolitej – Piknik Husarski”, na który już dzisiaj zapraszamy wszystkich gości w dniach 1-2 września 2018 r.

**SERDECZNIE I ZE STAROPOLSKĄ
GOŚCINNOŚCIĄ ZAPRASZAMY**

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”,
Dom Polonii w Pułtusku
ul. Szkolna 11, 06- 100 Pułtusk

KASZTANKA – NAJSŁYNNIEJSZY KOŃ II RZECZYPOSPOLITEJ

KASZTANKA, UKOCHANA KLACZ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO,
TOWARZYSZYŁA MARSZAŁKOWI OD 1914 ROKU
I PRZESZŁA Z NIM CAŁY SZLAK BOJOWY LEGIONÓW.

• tekst: Daniel Zawadzki – Wiceprezes Lokalnej Organizacji Turystycznej Ziemi Mińskiej

Foto: NARODOWE ARCHIWUM CYFROWE

Józef Piłsudski i jego córki Wanda i Jadwiga karmiące Kasztankę

Na ziemi mińskiej znajduje się wiele miejsc związanych z postacią Józefa Piłsudskiego. Tu mieszkał z rodziną i prowadził działalność dla dobra II Rzeczypospolitej Polskiej. W 1923 r. Marszałek wycofał się z czynnego życia politycznego i zamieszkał w Sulejówku, gdzie oddał się pracy literackiej i opozycyjnej propagandzie. Dworek „Milusin” na 3 lata stał się jego domem rodzinnym, miejscem pracy i spotkań z byłymi podkomendnymi. Obecnie w związku z budową kompleksu muzealno-edukacyjnego dworek „Milusin” czasowo jest niedostępny dla zwiedzających.

DAR OD EUSTACHEGO ROMERA

Ukochaną klaczą Marszałka była Kasztanka, a jej historia z czasem obrosła legendą. Kasztanka towarzyszyła Marszałkowi od 1914 r., kiedy otrzymał ją w darze od Eustachego Romera, właściciela majątku Czaple. Kasztanka przyszła na świat w 1909 lub w 1910 roku niedaleko Miechowa w Małopolsce. Rodowód: ojciec – Pikerel, matka – Chłopka, rasa: półkrew angielska, maść: kasztanowata. Hodowca: Eustachy Romer.

Imię klaczy podobno nadał sam Marszałek. Kasztanka służyła do 1922 roku i przeszła z nim cały szlak bojowy Legionów, co nie było łatwe, bo ogień artyleryjski wprawiał konia w popłoch. „Kasztanka z czasem stała się symbolem nierozdzielnie związanym z marszałkiem Piłsudskim” – mówi Wojciech Markert, historyk z Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku.

KASZTANKA W PIEŚNIACH LEGIONÓW

Była lekkiej budowy, maści jasnokasztanowatej, miała trzy

nogi białe w pęcinach i dużą białą łysinę na głowie. *Była to prześliczna klacz* – tak pisała o niej Aleksandra Piłsudska w swych „Wspomnieniach”. Odznaczała się inteligencją i wielką łagodnością oraz miłym i przyjaznym spojrzeniem, ale nie była dobrym koniem bojowym. Z powodu słabego zdrowia nie mogła odbywać dalekich marszów, była nerwowa i lękliwa i w szczególności bardzo bała się huku i ognia artylerii. Kasztanka jednak, pomimo swych wad, weszła do historii wojska polskiego. Klacz Piłsudskiego pojawiała się w żołnierskich pieśniach Legionów. W 1915 roku poeta płk Wacław Kostek-Biernacki napisał:

*Jedzie, jedzie na Kasztance,
Siwy strzelca strój.
Hej, hej, Komendancie,
Miły Wodzu mój!*

Ba, klacz dostawała nawet prezenty. 1. Pułk Ułanów Legionów Polskich ofiarował dla Kasztanki nowy, kompletny oficerski rząd wierzchowy, w którym od tego czasu występowała. Dzięki swej łagodności, pieszczołliwości i wierności zdobyła serce swego pana. Myślał o niej i troszczył się o nią nawet w bardzo dla siebie ciężkich chwilach. W czasie długiego nocnego marszu na przełaj po zoranej roli przez Władysławów w stronę Krakowa Piłsudski zwrócił się do ułanów Bieliny: *Jeżus, Maria! Kasztanka na pewno sobie nogi połamie na tych wertepach. Była ona jak wiejska panna: wdzięczna i świeża, wstydliva i lękliwa, a nieraz potrafiąca pokazać swoje humory i fochy.* Taką ją właśnie przedstawiał Piłsudski w czasie wkraczania do Nowego Sącza.

Przyjemne to było wejście do miasta – pisze Marszałek we swej książce „Moje pierwsze boje” – miałem tylko dużo kłopotu ze swoją Kasztanką. Podjeżdżałem do miasta wieczorem. Kasztanka wchodząc już na most na Dunajcu, podziurawiony przez wybuchy, kręciła głową, uważając, że jest za bardzo niebezpieczny dla jej szanownego istnienia... Nie lubi tłumu i towarzystwa, kiwa wesoło łysym łbem, omija starannie najmniejsze kałuże, nie chcąc zabłoczyć pończoszek i parską. A po tym dodaje, jakby z westchnieniem: „Ileż to marszów mamy już za sobą, ileż nowych krajów, nowych krajobrazów!”

Jak ustalił krakowski historyk i publicysta Stanisław M. Janowski, Kasztankę dosiadały w historii trzy osoby – córka Eugeniusza Romera – Maria, marszałek Piłsudski i 9-letni chłopiec z Kęt, któremu Marszałek zezwolił na przejażdżkę.

W 7. PUŁKU UŁANÓW LUBELSKICH

Po wojnie Kasztanka początkowo przebywała w stajniach belwederskich w Warszawie, a od roku 1922 została przydzielona na stałe do 7. pułku ułanów lubelskich, stojącego w Mińsku Mazowieckim, skąd od czasu do czasu przyprawiano ją marszałkowi Piłsudskiemu. *Trudno było patrzeć bez wzruszenia, kiedy na powitanie pieściła jego rękę miękkimi wargami i szyją ocierała się o jego plecy* – pisze Aleksandra Piłsudska i dodaje: *między nimi istniało jakieś tajemne porozumienie, tak doskonałe, że oboje na siebie wpływali*. W czasie pobytu w 7. pułku ułanów Kasztanka miała dwa żrebaki, obydwa szlachetnego pochodzenia, po ogierach państwowych – Mera i Niemen. Ostatni raz Piłsudski dosiadł Kasztankę w czasie defilady w Warszawie w dniu 11 listopada 1927 roku.

Pięknie lśniła czerwonawą żółtą swą maścią i białymi różowawymi nieomal odmianami niewielka marszałkowa Kasztanka. Szlachetną niezbyt wzniesioną, typową żeńską głowę unosiła od czasu do czasu do góry i delikatnie wracała do dawnej pozycji nie szarpiąc spoczywającej na łęku siodła ręki Marszałka. Biała plama łysiny końskiej ruchem swym ożywiała wtedy całą nieruchomą postać jeźdźcy. Poważna i dostojna była Pani Kasztanka. Choć przednie nogi świadczyły o długich przebytych marszach, krzepkie i suche były jeszcze, pomimo iż lat 18 nosiły już swoją panią. Kasztanka poznała dobrze wszystkie ruchy swego Pana w ciągu 13-letniej pod nim służby. Skończyła się defilada. Marszałek zsiadł z konia Ordynansi odprowadzili pod bramę prawego skrzydła pałacu i rozluźnili popręgi. Podeszedłem do klaczy. Pogłaskałem po szyi. Odchyliła w bok głowę i chwyciła mnie delikatnie wargami za rękaw płaszcza. Dokąd macie ją odprowadzić? Tymczasem do szwoleżerów, panie pułkowniku, a później pojedzie do Mińska Mazowieckiego. Wiedziałem, że 7. pułk ułanów lubelskich wysoko sobie cenił zaszczyt trzymania w swych stajniach

marszałkowej wierzchówki. Spoglądali z zazdrością szwoleżerowie. Bo i jakże – komu jak komu, ale im właśnie ten zaszczyt, by się należał – tak wspominał ostatnie momenty, jak marszałek Piłsudski dosiadał Kasztankę, Konrad Marian Milak – pułkownik lekarz weterynarii Wojska Polskiego.

GRÓB KASZTANKI

W tydzień po defiladzie Kasztanka odesłana została do pułku, przy czym oficer, który się miał nią opiekować, postąpił lekkomyślnie i odesłał ją samą bez eskorty do Mińska Mazowieckiego. Biedna Kasztanka, z natury będąc nerwową i bojaźliwą, rzuciła się przerażona po całym wagonie. Kiedy w Mińsku Mazowieckim otwarto drzwi, znaleziono ją leżącą na podłodze. Wezwany na ratunek por. Władysław Koppe, pułkowy weterynarz, nie mógł jej pomóc. Nocą sprowadzono ze stolicy specjalistów weterynarii: podpułkowników Konrada Millaka i Władysława Kulczyckiego. Mimo usilnych zabiegów nie udało się uratować Kasztanki. Klacz padła następnego dnia o 5 rano. Sekcja wykazała złamanie ostatnich kręgów piersiowych oraz żeber, które uszkodziły narządy wewnętrzne.

Kośćciec i skórę Kasztanki spreparowano i umieszczono w Muzeum Wojska Polskiego. Pozostałe jej szczątki pogrzebano w ogródku przed dowództwem 7. pułku ułanów lubelskich im. gen. K. Sosnkowskiego w Mińsku Mazowieckim (od 2005 r. koszarę 7. pułku ułanów zajmuje Oddział Specjalny Żandarmerii Wojskowej). Grób można odwiedzić po wcześniejszym zgłoszeniu w dowództwie. Pamięć o Kasztance towarzyszyła Piłsudskiemu do końca. Mera – jeden z dwóch jej żrebaków – stała się koniem służbowym Marszałka i według wersji niektórych historyków, to ją w maju 1935 roku prowadzono za trumną Józefa Piłsudskiego.

Marszałek Piłsudski z Kasztanką i żrebakiem

MUZEUM MAZOWIECKIE W PŁOCKU W 100-LECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

1. Wrzesień 2018 r.

- a. „Czerwonym tramwajem do przystanku niepodległość”, wystawa planszowa P. Wdowiaka;

Piotr Wdowiak w latach 2008-2012 był konsulem, a następnie I sekretarzem w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie. Jest autorem kilku publikacji o dawnych Kresach. Wystawa „Czerwonym tramwajem do przystanku niepodległość” została poświęcona Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu oraz innym polskim działaczom niepodległościowym. Wystawa pod patronatem Senatu RP, Stowarzyszenia Wspólnota Polska i Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku; konsultacja merytoryczna - dr Janusz Kłapeć UMCS w Lublinie.

- b. „Pierwsi Niepodlegli” – prelekcja dla młodzieży P. Wdowiaka, 27 IX 2018 r., godz. 13.00;

Prelekcja dla młodzieży „Pierwsi Niepodlegli” dotyczy pierwszego pokolenia niepodległościowego. Bohaterami prelekcji oprócz marszałka Józefa Piłsudskiego, jego rodów oraz tradycji Legionów Polskich będą Gabriel i Stanisław Narutowiczowie, Roman Dmowski, Henryk Sienkiewicz, Ignacy Paderewski, Władysław Raczyński, Tadeusz Romer, Wincenty Witos i inni. P. Wdowiak skoncentruje się na wydarzeniach, które doprowadziły do odzyskania niepodległości w 1918 r. Szczególna uwaga zostanie poświęcona Komitetowi Polskiemu w Szwajcarii (kuźni dyplomacji II RP) oraz znaczeniu Bitwy Warszawskiej dla historii Europy, a także koncepcjom geopolitycznym „Pierwszych Niepodległych” i polskiej tradycji walki za naszą i waszą wolność.

- c. „Dziedzictwo ideowe Marszałka na tle koncepcji Polaków na Litwie w przededniu Niepodległości Orła i Pogoni” – prelekcja P. Wdowiaka, 27 IX 2018 r., godz. 17.00 – finał wystawy połączony z Konfrontacjami Historycznymi.

Wykład poświęcony koncepcjom tzw. krajowców, federacjonistów i narodowców w przedwojennej Polsce poparty portretami najważniejszych przedstawicieli ww. grup.

2. Październik 2018 r.

- a. „Ludowcy – współtwórcy Niepodległej”

3. Listopad 2018 r.

- a. „Kiedy stała się wolność... Polska - Mazowsze - Płock w latach 1918-1921” – wystawa czasowa (współorganizator TNP); wernisaż 9 XI 2018 r.

Wystawa przywołuje pierwsze lata niepodległości w Płocku poprzez pryzmat dokumentów, fotografii, plakatów. Pokazuje zarówno przemiany polityczne (wybory do Sejmu Ustawodawczego, wybory do Rady Miejskiej miasta Płocka), jak i gospodarcze, kulturalne i religijne w kontekście wydarzeń lokalnych i ogólnopolskich. Głównymi bohaterami wystawy będą oczywiście sami płocczanie, angażujący się w budowę odrodzonej Rzeczypospolitej. Zwiedzający będą mogli obejrzeć obiekty ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku, Towarzystwa Naukowego Płockiego oraz Muzeum Niepodległości w Warszawie.

- b. „Wielka wojna 1914-1918 oczyma płocczanina Florentyna Piotrowskiego” – wystawa czasowa; wernisaż 9 XI 2018 r.

Florentyn Piotrowski to płocki fotograf, który w 1914 r. jako poddany cara został zmobilizowany do armii rosyjskiej. Wyruszając na front z aparatem fotograficznym, uwiecznił swą wojсковą drogę. Album z bezcennymi zdjęciami F. Piotrowskiego z okresu I wojny światowej po wielu latach trafił do Muzeum Mazowieckiego w Płocku i choć jest częścią stałą ekspozycji „X wieków Płocka”, to po raz pierwszy będzie można obejrzeć wszystkie zdjęcia z żołnierskiej wędrówki płockiego fotografa.

- c. „Drogi do niepodległości: Piłsudski – Dmowski – Paderewski”, prof. A. Chojnowski UW i dr hab. Przemysław Waingertner prof. UŁ, XI 2018 r. – Konfrontacje Historyczne;

Prof. dr hab. Andrzej Chojnowski to wieloletni pracownik Uniwersytetu Warszawskiego, zajmujący się historią dwudziestolecia międzywojennego, a w szczególności osobą Józefa Piłsudskiego i obozu piłsudczykowski. Spotkanie z cyklu Konfrontacji Historycznych poświęcone będzie przybliżeniu postaci wielkich polskiej historii – J. Piłsudskiemu, R. Dmowskiemu i I. Paderewskiemu – oraz ich wizji odbudowy Rzeczypospolitej.

dr hab. Przemysław Waingertner jest profesorem Uniwersytetu Łódzkiego. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z obozem piłsudczyckim oraz życiem politycznym II Rzeczypospolitej. W swoich publikacjach porusza również tematy związane z II wojną światową, a także historią regionalną Łodzi.

- d. „Święto Niepodległości świętem radości”, XI 2018 r., przedszkola;

- e. „Posłuchaj wnuczku... Wieczór pieśni i poezji patriotycznej”, współorganizator: Stowarzyszenie Uniwersytetu Trzeciego Wieku, XI 2018 r., seniorzy.

4. Grudzień 2018 r.

- a. Finał wystawy „Kiedy stała się wolność...” połączony z prezentacją publikacji „Kiedy stała się wolność... Płock 1918-1921”.

„PŁOCKIE ORLĘTA”

LATEM 1920 ROKU ARMIA CZERWONA PARŁA NAPRZÓD W SZYBKIM TEMPIE. WOJSKO POLSKIE WCIĄŻ USTĘPOWAŁO NACIERAJĄCYM ZE WSCHODU SOŁDATOM. ZAMIAREM BOLSZEWIKÓW BYŁO ZNISZCZENIE POLSKIEJ ARMII I DAJSZY POCHÓD NA ZACHÓD. NA DRODZE STANĘŁO M.IN. MIASTO PŁOCK, KTÓRE ZA BOHATERSKĄ OBRONĘ ZOSTAŁO ODZNACZONE PRZEZ MARSZAŁKA PIŁSUDSKIEGO KRZYŻEM WALECZNYCH.

● tekst: Urząd Miasta Płock

Wizyta marszałka Józefa Piłsudskiego z okazji odznaczenia Miasta Płocka Krzyżem Walecznych za obronę cywilną w sierpniu 1920 r.

□ Foto: ZE ZBIORÓW FRANCISZA OLIKOWSKIEGO

Oślawieni swym okrucieństwem „Czerwoni Kozacy” Gaja Bżyszkiana mieli za zadanie błyskawicznie uderzyć na miasto i zająć je z marszu, a następnie skierować się na Płońsk w celu wsparcia walczących w bitwie nad Wkrą armii bolszewickich.

DRAMATYCZNE WALKI

Walki rozpoczęły się 18 sierpnia 1920 r. ok. godz. 14. Bolszewicy zaatakowali prawie jednocześnie z dwóch stron, opanowując północno-zachodnią część Płocka. Początkowo wśród obrońców zapanował chaos, żołnierze w panice uciekali za most. Kozacy Bżyszkiana grabili domy i sklepy, gwałcili kobiety, zamordowali jeńców wziętych do niewoli pod Trzepowem i chorych żołnierzy w szpitalu garnizonowym.

ZRYW CYWILÓW

Po opanowaniu przez polskich oficerów paniki zaczęła się twarda obrona miasta. Walczących żołnierzy wspierali mieszkańcy Płocka. Przy ich czynnym udziale wzniesiono 34 barykady, a 12 spośród nich otoczono zasiekami; łączność pomiędzy walczącymi stanowiskami zapewniali harcerze. Kobiety zajęły się organizowaniem punktów sanitarnych, w których opatrywano rannych.

Na barykadach walczyło łącznie około 400 ludzi. Niezwykle ważnym punktem obrony był róg ulic Sienkiewicza i Tumskiej, a także ulica Dominikańska (obecnie ul. 1 Maja), przy poczcie. W miejscu tym walczył liczący 42 żołnierzy oddział łódzkiej 9. kompanii telegraficznej jazdy ppor. Zbigniewa Brodzińskiego. Bardzo istotne były również: rejon szpitala Św. Trójcy, barykada na Kolegialnej przy Gimnazjum Żeńskim im. Hetmanowej Reginy Żółkiewskiej, gdzie walczyli żandarmi, skrzyżowanie ulic Warszawskiej i Kilińskiego, którego bronił oddział tatarskiego pułku ułanów por. Iskandera Achmatowicza, rejon „Stanisławówki”, zbieg pl. Floriańskiego (obecnie pl. Obrońców Warszawy) i ul. Kościuszki, okolice ul. Grodzkiej od pl. Kanonicznego. Obroną miasta od początku dowodził mjr Janusz Mościcki, później dowodzenie przejął przybyły z Włocławka gen. Mikołaj Osikowski.

BOHATERSTWO OBROŃCÓW

Po wzmocnieniu sił obrońców walczących w mieście o świcie 19 sierpnia Polacy rozpoczęli kontrnatarcie. W tym jednak momencie bolszewicy na nowo rozpoczęli ostrzał polskich pozycji, wytaczając swe działa. Polacy, mimo długotrwałych bojów, nie dawali za wygraną. Polski silny ostrzał artyleryjski i podjęty o godzinie 9 potężny atak stopniowo spychały bolszewików coraz dalej, aż około godziny 11, po ponad 21 godzinach nieustannej walki, Płock został uwolniony od nieprzyjaciela. Bohaterska obrona Płocka, będąca w tej wojnie jedynie krótkim i nie-

wiele znaczącym epizodem, pokazała jednak ofiarność i ducha walki żołnierzy i mieszkańców. Długa linia obrony, zaskoczenie, przewaga bolszewików, zarówno w liczbie oraz doświadczeniu, jak i w ciężkim sprzęcie, a także słaba łączność i nieujednoczenie dowództwa w Płocku wpłynęły na to, iż obrońcy byli w bardzo trudnej sytuacji. Jednakże niezwykle wprost heroizm i odwaga bohaterskich obrońców miasta i ojczyzny, zarówno wojskowych, jak i cywilnych, zniwelowały przewagę najeźdźców.

UHONOROWANIE „PŁOCKICH ORLĄT”

10 kwietnia 1921 roku w uznaniu zasług miasto Płock zostało odznaczone przez Naczelnika Państwa, marszałka Józefa Piłsudskiego, Krzyżem Walecznych. Wypowiedział on wówczas znamienne słowa: „Za zachowanie męstwa i siły woli w ciężkich i nadzwyczajnych okolicznościach, w jakich znalazło się miasto, za męstwo i waleczność – mianuję miasto Płock Kawalerem Krzyża Walecznych”. Marszałek udekorował także 15 osób Krzyżem Virtuti Militari, a 64 osoby Krzyżem Walecznych. Znalazł się wśród nich także 11-letni uczeń i harcerz Tadeusz Jeziorowski. Ponadto 50 osób wyróżniono również ustanowioną rozkazem gen. Rozwadowskiego odznaką „Za obronę Płocka”.

Świadkami walk z bolszewikami są Miejsca Pamięci Narodowej – Bratnia Mogiła przy ul. Targowej, w której pochowano żołnierzy poległych na przedpolu miasta. Dziś nadal w tym miejscu na usypanym z ziemi kurhanie znajdują się drewniany krzyż i krzyż harcerski. Od dawna miejscem tym opiekują się płoccy harcerze, stąd nazwa Kopiec Harcerzy. Innym miejscem, gdzie pochowano poległych obrońców Płocka, jest cmentarz garnizonowy, gdzie corocznie 18 sierpnia w rocznicę obrony Płocka odbywają się uroczystości upamiętniające. W miejscach barykad umieszczone są tablice przypominające te wydarzenia.

Nie pozostało w Płocku wiele świadectw materialnych tamtych dni. Takim miejscem jest także płocki odwach, klasycystyczny budynek wzniesiony w 1837 r. jako wartownia dla rosyjskich żołnierzy. To właśnie od zakończonej niepowodzeniem próby jego zdobycia rozpoczęło się w Płocku powstanie styczniowe w 1863 r. W 1918 r. rozbrojono stacjonujące tu oddziały niemieckie. Podczas wojny 1920 r. nieopodal znajdowała się jedna z barykad wzniesiona przez obrońców miasta. Dziś dawny odwach jest siedzibą płockiego oddziału PTTK. Przed jego frontem znajduje się symboliczna Płyta Nieznanego Żołnierza, a jedna z tablic wmurowanych w fasadę budynku upamiętnia poległych w sierpniu 1920 r. Zaś na budynku Ratusza przy Starym Rynku jest umieszczona tablica informująca o nadaniu miastu Krzyża Walecznych w 1921 roku.

WIELKA HISTORIA TUŻ OBOK

TO POŁOŻONE W SERCU MAZOWSZA MIEJSCE, TUŻ OBOK WIELKIEJ WARSZAWSKIEJ AGLOMERACJI, A JEDNOCZEŚNIE DALEKO OD ZGIEŁKU WIELKIEGO MIASTA, SZUMU, A PRZY TYM OTOCZONE PRZEPIĘKNYMI KRAJOBRAZAMI, W KTÓRYCH KULTURA, NATURA I HISTORIA STOPIŁY SIĘ W JEDNĄ, NIEPOWTARZALNĄ CAŁOŚĆ, WCIAŻ CZEKA NA ODKRYCIE. NA ODKRYWCĘ CZEKAJĄ SKARBY NIE BYLE JAKIE.

● tekst: Lokalna Organizacja Turystyczna 3 Rzek

Foto: ARCHIWUM LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA 3 RZEK

Historia zaklęta w murach modlińskiej twierdzy, niesamowite niepowtarzalne widoki z Wieży Tatarskiej, podziemne korytarze Frontu Księcia Warszawskiego, Frontu Modlin, Koszary Obronne mierzące, bagatela, przeszło 2 kilometry długości. I tak można by jeszcze długo wymieniać

BARDZO KRÓTKI PRZEGLĄD HISTORYCZNY

Już w czasie potopu wojska szwedzkie założyły w widłach Wisły i Narwi potężny obóz warowny. Król Karol Gustaw, „wielki wojennik”, jak go określał sam Onufry Zagłoba, od razu zauważył znakomite możliwości strategiczne i obronne tego miejsca. To na polach nad Narwią, w miejscu, gdzie 150 lat później wzniesiono olbrzymią twierdzę, zbierało się mazowieckie pospolite ruszenie, by walczyć ze Szwedem.

Strategiczne walory tego miejsca doceniali również Rosjanie – zamierzali wybudować tu twierdzę, która broniłaby zachodnich rubieży Cesarstwa Rosyjskiego, ale nie zdążyli. Wydarzenia z przełomu XVII i XIX wieku przekreśliły te plany, na scenie pojawił się Cesarz Napoleon Bonaparte, który w 1806 roku wydał rozkaz wzniesienie u ujścia Narwi do Wisły potężnej twierdzy magazynowej mającej stanowić zaplecze dla wojny z Rosją. Od tego roku Twierdza Modlin jest areną największych wydarzeń w historii Polski.

W powstaniu listopadowym twierdza już w grudniu 1830 dostała się w ręce powstańców i stanowiła doskonałe oparcie dla armii polskiej. We wrześniu 1831 po upadku Warszawy Twierdza Modlin de facto stała się na kilka

dni stolicą Polski. W jej okolicach przebywał sejm, senat i Rząd Narodowy. Początkowo sejm i senat obradowały w Twierdzy, by następnie przenieść się do Zakrocymia. W 1834 Modlin zostaje przez Rosjan przemianowany na Nowogiergijewsk, rozpoczyna się rozbudowa i pierwsza modernizacja Twierdzy. (Do 1915 forteca będzie jeszcze dwukrotnie rozbudowywana i modernizowana). W czasie powstania styczniowego potężna Twierdza pozostaje w rękach zaborcy, w jej kazamatach więzieni są powstańcy przed zsyłką czy wykonaniem wyroków śmierci.

W 1915 Rosjanie po zaledwie kilku dniach obrony poddają Twierdzę Niemcom. Kończy się w ten sposób okres rosyjski w historii Modlina. Na przejęcie Twierdzy przez Polskę historia każe czekać do listopada 1918 roku. Już 16 listopada 1918 dowódcą fortecy w Modlinie został pułkownik Edward Malewicz.

W listopadzie 1918 roku Polska nie miała dostępu do morza, przez co wizja tworzenia własnej marynarki wojennej była jeszcze niepewna. Jednak już w listopadzie gen. Tadeusz Rozwadowski wydał pierwsze rozkazy związane z tworzeniem polskiej marynarki wojennej. W Modlinie sformowano pierwsze jednostki: Flotyllę Rzeczną, Oddział Zapasowy Marynarzy i Batalion Morski. Modlin stał się kolebką Marynarki Wojennej w niepodległej Polsce.

BAŚKA MURMAŃSKA

W 1919 w modlińskiej fortecy zamieszkała niedźwiedzica polarna o imieniu Baśka. Była to córka regimentu Baonu Furmańczyków – do Twierdzy dotarła z dalekiej północy

Rosji. W grudniu 1919 roku brała udział w przeglądzie na placu Saskim i salutowała marszałkowi Piłsudskiemu.

W 1920 w czasie Bitwy Warszawskiej z okolic Modlina wychodziło uderzenie 5. Armii. Podczas walk nad Wkrą bolszewicy na kilka godzin zajęli dwa forty Twierdzy Modlin z grupy Carski Dar, które jednak zostały wkrótce odzyskane przez wojsko polskie.

W dwudziestolecie międzywojennym Twierdza Modlin zyskała nazwę Obóz Warowny Modlin i była jednym z najważniejszych garnizonów w II Rzeczypospolitej.

We 1939 Modlin bronił się do 28 września, skapitulował dzień po kapitulacji Warszawy.

Materiałne pamiątki opisanych powyżej wydarzeń można napotkać podczas wizyty tym miejscu. Zwiedzanie Twierdzy Modlin powinno być żelaznym punktem programu każdej wycieczki, zagranicznej i polskiej.

GLÓWNE ATRAKCJE:

☐ Garnizon Modlin

Na turystów czeka specjalnie przygotowana trasa po Koszarach Obronnych oraz możliwość wejścia na Wieżę Czerwoną.

Czynne od maja do końca września, codziennie w godzinach 10-17. Bilety 10 zł.

05-160 Nowy Dwór Mazowiecki
ul. gen. Józefa Bema 200C,
tel. 888 424 888

☐ Muzeum Kampanii Wrześniowej i Twierdzy Modlin

Ekspozycja poświęcona historii Twierdzy Modlin i wojnie obronnej we wrześniu 1939 roku. Wśród eksponatów między innymi liczne egzemplarze broni i wyposażenia wojskowego odnalezione na terenie Twierdzy, sporo zdjęć z XIX wieku.

Czynne od maja do końca września codziennie w godzinach 10-17, od września do maja wtorek-niedziela 10-17. Bilet normalny 8 zł, ulgowy 4 zł.

05-160 Nowy Dwór Mazowiecki,
ul. Bałki Murmańskiej 164
tel. +48 664 775 326

☐ Front Księcia Warszawskiego – Front Modlin

Gospodarze obiektu udostępniają zwiedzającym korytarze podziemne – chodniki kontrminerskie, organizują specjalnie opracowane zajęcia dla szkół oraz zwiedzanie Twierdzy Modlin z przewodnikiem.

Od maja do września czynne w weekendy w godzinach 11-16. Bilet 5 zł.

05-160 Nowy Dwór Mazowiecki,
Ul. gen. J. Bema 500
tel. +48 604 607 092

☐ Szlak Bałki Murmańskiej

Gra terenowa przeznaczona dla rodzin, dla dzieci od lat 7 do 100. Zabawa polega na odnajdywaniu na podstawie otrzymanych wskazówek figurek białego niedźwiedzia rozmieszczonych na terenie Twierdzy i rozwiązywaniu zadań. Grę można pobrać ze strony www.baskamurmanska.pl lub zaopatrzyć się w kartę w Centrum Informacji Turystycznej.

☐ Centrum Informacji Turystycznej

Czterogwiazdkowa Informacja Turystyczna prowadzona przez Lokalną Organizację Turystyczną.

Czynna od maja do końca września codziennie w godzinach 10-17, od września do maja wtorek-niedziela 10-17.

05-160 Nowy Dwór Mazowiecki,
Ul. Bałki Murmańskiej 164
tel. +48 664 775 326

Foto: ARCHIWUM LOKALNA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA 3 RZEK

Miejskie Centrum Kultury
w Tomaszowie Mazowieckim

Miejskie Centrum Kultury w Tomaszowie Mazowieckim zaprasza do swoich filii:

SKANSEN RZEKI PILICY to pierwsze w Polsce muzeum na wolnym powietrzu poświęcone rzece, który powstaje od 2000 roku na tzw. surowym korzeniu - dawnym dnie rzeki Pilicy. Jego podstawowym zadaniem jest dokumentowanie i propagowanie przestrzeni historycznej i kulturowej Pilicy i Nadpilicza. Zgromadzone w Skansenie obiekty są unikatami, zarówno ze względu na swoją historię, jak również przeznaczenie i architekturę.

Skansen Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim

ul. A. Frycza Modrzewskiego 9/11, 97 - 200 Tomaszów Mazowiecki,
tel. 44 723 00 03, tel.kom. 517 080 381,
e-mail: skansen@mck-tm.pl, www.skansenpilicy.pl

**TRASA
TURYSTYCZNA**

GROTY NAGÓRZYCKIE

Podziemna Trasa Turystyczna „Groty Nagórzyckie” w Tomaszowie Mazowieckim

ul. Pod Grotami 2/6, 97 - 200 Tomaszów Mazowiecki, tel. 44 710 05 32, tel.kom. 723 585 656

e-mail: groty@mck-tm.pl, www.groty.skansenpilicy.pl

PODZIEMNA TRASA TURYSTYCZNA „Groty Nagórzyckie” to sztuczne wyrobiska będące pozostałością kopalni piasku, zlokalizowane w południowej części Tomaszowa Maz. Wydobytą tutaj piasek wykorzystywany był początkowo w celach gospodarskich, następnie na potrzeby hut szkła. Eksploatacja nagórzyckiego złoża rozpoczęła się w końcu XVIII w., a zaniechano jej na początku wieku XX.

W 2012 r. powstała profesjonalna podziemna trasa turystyczna o dł. 160 m, z której widoczne jest ok. 70% powierzchni wyrobisk. Prezentowane ekspozycje nawiązują w swojej treści do historii tego miejsca, legend z nim związanych i wykorzystania piasku w procesie produkcji szkła. Zwiedzanie odbywa się w grupach od 5 do 25 osób z przewodnikiem. W wyrobisku panuje temperatura ok. 10°C i wilgotność ok. 80%. Czas zwiedzania wynosi około 30 min. Trasa dostępna jest dla osób niepełnosprawnych.

Play
Mazovia!

MROJT
MAZOWIECKA REGIONALNA
ORGANIZACJA TURYSTYCZNA

20 lat.
Mazowsze

WAKACJE W PEŁNI, TO IDEALNY CZAS BY CZĘŚCIEJ
WYCHODZIĆ, WYJEŹDŻAĆ, PODRÓŻOWAĆ I ZWIEDZAĆ.
APLIKACJA MOBILNA PLAY MAZOVIA! JEST ŚWIETNYM
KOMPANEM WSZELKICH AKTYWNOŚCI.

Play Mazovia! to:

KALENDARIUM WYDARZEŃ – znajdziemy w nim nietuzinkowe wydarzenia kulturalne, ciekawe wystawy, koncerty, warsztaty albo wydarzenia plenerowe, artystyczne czy sportowe. Wszystkie ułożone chronologicznie od najbliższych do tych późniejszych.

BIBLIOTEKA Z PRZEWODNIKAMI PO MAZOWSZU – lekka, przystępna i przede wszystkim intuicyjna forma multimedialnej biblioteki prawdziwego turysty. Blisko 300 obiektów i atrakcji ujętych w kilka szlaków i tras tematycznych. Teraz wybór należy do Ciebie – Mazowsze na filmowo czy może szlak Papieski?

BAZA WIEDZY O MAZOWSZU – lekka i poręczna forma przewodnika po Mazowszu, która dostępna jest zawsze wtedy, gdy jej potrzebujemy. Każdy obiekt przyporządkowany jest do odpowiedniej kategorii oraz krótko opisany.

GRA PLENEROWA – zwiedzając mamy szansę zdobywania punktów w swojej grze turystycznej. Punkty przyznawane są za odwiedzenie punktu POI (czyli konkretnego miejsca, którym może być np. kościół, zamek, pałac) lub wydarzenia. Dodatkowo dla każdego miejsca (lub wydarzenia) przewidziane są 3 typy zadań, za które uczestnik gry będzie mógł zdobyć punkty.

ASYSTENT – aplikacja, informuje nas, że znajdujemy się w pobliżu jakiejś atrakcji, wysyła na nasz telefon powiadomienia z których dowiadujemy się, że niedaleko naszej lokalizacji znajduje się obiekt, który warto odwiedzić. Dzięki temu, zwykły poobiedni spacer, może przerodzić się w niebanalne popołudnie.

Play
Mazovia!

Aplikacja jest bezpłatna i dostępna w wersji polsko- i anglojęzycznej dla wszystkich systemów operacyjnych. Pobrać ją można ze sklepu internetowego lub skanując QR kod.

WARSZAWA

GABINET GALANTERII PATRIOTYCZNEJ

CZY POLACY MOGĄ WYBIĆ SIĘ NA NIEPODLEGŁOŚĆ? TO PYTANIE
NURTOWAŁO KOLEJNE POKOLENIA, ODKĄD W KOŃCU XVIII WIEKU
ZIEMIE RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW ZOSTAŁY PODZIELONE
MIĘDZY ROSJĘ, PRUSY I AUSTRIĘ, A PAŃSTWO PRZESTAŁO ISTNIEĆ

● tekst: JOLANTA NIKLEWSKA, KURATORKA GABINETU

Foto: ZBIORY MUZEUM WARSZAWY

Zegarek kieszonkowy z portretem Tadeusza Kościuszki (1746–1817)

PRZYPOMINANIE O POLSKIEJ TRADYCJI

Przed polskim społeczeństwem stało zadanie utrzymania świadomości i tożsamości narodowej, aby w sprzyjającym momencie odzyskać suwerenność. Przypominaniu o polskiej tradycji służyła m.in. drobna galanteria o charakterze patriotycznym. Należały do niej zarówno pamiątkowe medale, plakiety i znaczki, jak i przedmioty użytkowe: biżuteria, zegarki, naczynia stołowe, ozdobne oprawy książek, papierośnice czy puzderka. Te osobiste przedmioty za pomocą znanych powszechnie symboli odwoływały się do tradycji zrywów wyzwoleniczych, a także postaci historycznych, przypominały o utraconym państwie, miały chronić przed wpływem obcej kultury i religii. Umieszczane na nich symbole to przede wszystkim polskie godło – Orzeł Biały, jak też barwy: białoczerwona, oznaczająca Koronę Królestwa Polskiego, oraz niebieska, oznaczająca Wielkie Księstwo Litewskie (połączone unię z Koroną w jedno państwo w 1569 roku).

ZNAKI PAMIĘCI I TOŻSAMOŚCI

W zaborze rosyjskim, głównie w Warszawie, stworzono zestaw „znaków pamięci i tożsamości” zdobiących przedmioty użytkowe, do których należały krzyż, serce, kotwica, korona cierniowa, gałązki palmowe, panoplia i inne. Galanterię patriotyczną do wybuchu I wojny światowej (1914) produkowano w konspiracji w zaborze rosyjskim i austriackim oraz – na prywatne zamówienia – w Niemczech, Szwajcarii i Francji. Wyparcie Rosjan przez Niemców z Warszawy i Królestwa Polskiego w 1915 roku otworzyło nowy etap: odtąd tego rodzaju pamiątki, traktowane jako oręż propagandy narodowej, produkowane były masowo i jawnie przez wyspecjalizowane firmy w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Materiały, z których je wyrabiano, a także poziom wykonania świadczą o tym, że odbiorcy rekrutowali się z rozmaitych szczebli drabiny społecznej

– znajdują się wśród nich zarówno przedmioty luksusowe, jak i bardzo skromne.

KOLEKCJE EUGENIUSZA PHULLA I KRZYSZTOFA KLINGERA

Ta cicha walka propagandowa była zwykle pokłosiem kolejnych etapów walki narodowowyzwoleńczej, czyli powstań zbrojnych. Przedstawione tu obiekty są tego przykładem: zegarek z portretem Tadeusza Kościuszki (1746–1817) przypominał postać naczelnika powstania 1794 roku, kubek z ukrytą za srebrną obudową treścią patriotyczną to pamiątka powstania listopadowego (1830–1831), komplet biżuterii żałobnej z początku lat 60. XIX wieku był świadectwem oporu społeczeństwa (wielką rolę w podtrzymywaniu tradycji patriotycznych odgrywały kobiety). Opór ten w 1863 roku doprowadził do wybuchu powstania styczniowego. Restytucja Rzeczypospolitej w 1918 roku była zwieńczeniem wieloletniej akcji społecznej mającej na celu utrzymanie świadomości narodowej Polaków. Prezentowane w Gabinetie eksponaty należą w znacznej mierze do dwóch kolekcji znajdujących się w zbiorach Muzeum Warszawy: kolekcji Eugeniusza Phulla, na którą składają się obiekty pochodzące z lat 60. XIX wieku, tematycznie nawiązujące do ruchu niepodległościowego w Warszawie i Królestwie Polskim w tym okresie, oraz kolekcji Krzysztofa Klingera, gromadzącej pamiątki walki o restytucję niepodległej Polski w latach I wojny światowej (1914–1918). Obie znalazły się w zbiorach dzięki zapisowi testamentowemu.

więcej: muzeumwarszawy.pl

Muzeum Warszawy

Rynek Starego Miasta 28–42, 00–272 Warszawa
+48 22 277 44 02
muzeumwarszawy.pl

WYSTAWA W MUZEUM ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE „BLASK ORDERÓW. W 100-LECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI”

JESIENIĄ 2018 ROKU W MUZEUM ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE OTWORZY SIĘ NIEZWYKŁA WYSTAWA „BLASK ORDERÓW”, NA KTÓREJ PO RAZ PIERWSZY W TAK PRZEKROJOWY SPOSÓB UKAZANA ZOSTANIE HISTORIA ORDERÓW I ODZNACZEŃ POLSKICH OD XVIII WIEKU DO WSPÓŁCZESNOŚCI.

● tekst: Muzeum Łazienki Królewskie

Foto: PAWEŁ CZARNECKI

Łazienki Królewskie w Warszawie

BLISKO 1000 OBIEKTÓW

W przestrzeniach Pałacu Na Wyspie, Pałacu Myślewickiego i Podchorążówki zaprezentowanych zostanie blisko 1000 obiektów z polskich i zagranicznych zbiorów, w tym z Muzeów w Dreźnie, Berlinie, Wiedniu, Paryżu, Brukseli czy Londynie.

Fascynująca opowieść o historii orderów i odznaczeń – najwyższej formy honorowej nagrody, którą obywatel może otrzymać od Ojczyzny, rozpocznie się od czasów króla polskiego, elektora saskiego Augusta II i ustanowienia przez niego odznaczenia Orderu Orła Białego. Bezcenne ordery Świętego Stanisława i Virtuti Militari złożą się na opowieść o czasach ostatniego króla Rzeczypospolitej, Stanisława Augusta.

DZIEJE POLSKI W ORDERACH

Zmieniające się odznaki orderowe i okoliczności nadawania Orderów Orła Białego i Virtuti Militari dokumentują skomplikowane dzieje Polski: walk o niepodległość i czasy zaborów, II RP, działalność Władz Polskich na Obczyźnie i narzuconego krajowi rządu komunistycznego aż po odzyskanie niepodległości, symbolizowane przez przekazanie nowemu, demokratycznie wybranemu prezydentowi RP insygniów Wielkiego Mistrza Orderu Orła Białego i Orderu Odrodzenia Polski przez ostatniego Prezydenta RP na Uchodźstwie.

Wystawa zaprezentuje historię poszczególnych znaków zaszczytnych: krzyży, gwiazd orderowych i medali. Znajdą się na niej portrety osób odznaczonych, elementy strojów orderowych, dyplomy, legitymacje, oryginalne pudła i etui oraz zdjęcia i filmy.

ORDERY JÓZEFA WYBICKIEGO I FERDYNANDA FOCHA

Pośród największych skarbów prezentowanych na wystawie znajdują się Ordery Orła Białego należące do garnituru diamentowego i rubinowego oraz szpada z garnituru rubinowego Augusta II, Order Orła Białego należący do Józefa Wybickiego, twórcy Mazurka Dąbrowskiego, oraz krzyż Orderu Virtuti Militari z numerem „1”, którym marszałek Józef Piłsudski odznaczył miasto Lwów, orderu po marszałku Ferdynandzie Fochu.

Wystawie towarzyszyć będzie bogaty program edukacyjny skierowany do wszystkich grup odbiorców. Wystawa otwarta będzie od wtorku do niedzieli w godzinach od 10⁰⁰ do 18⁰⁰, od 9 listopada 2018 r. do 3 lutego 2019 r.

Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie

ul. Agrykola 1, 00-460 Warszawa

tel. +48 504 243 783

www.lazienki-krolewskie.pl, info@lazienki-krolewskie.pl

RADZYMIN

RADZYMIN – MIASTO CUDU NAD WISŁĄ

ZWYCIĘSTWO W BITWIE WARSZAWSKIEJ 1920 LEŻY
U PODSTAW PATRIOTYCZNEJ TRADYCJI RADZYMINA
I REGIONU PRZEDWOJENNEGO POWIATU RADZYMIŃSKIEGO

• tekst: UM Radzymin

Foto: UM RADZYMIN

II w rocznicę jego wizyty. Piękna, nietypowa rzeźba przedstawia Ojca Świętego pogrążonego w modlitwie i jest ustawiona dokładnie w miejscu, gdzie w 1999 r. modlił się nad grobami bohaterów Bitwy Warszawskiej i spotkał z ostatnimi weteranami walk z 1920 r.

PEŁEN PROGRAM WYDARZEŃ:

www.radzymin.pl

www.bieg1920.pl

Wydarzenia kulturalne na stulecie niepodległości

- ☐ XV Festiwal Operetkowo-Operowy na Mazowszu, koncert pt. „Rozśpiewana Niepodległa” w wykonaniu Beaty Wardak i Leszka Świdzińskiego wraz z towarzyszącymi artystami (12.08.2018)
- ☐ Koncert „Kochamy Polskie Piosenki” przygotowany przez Program Trzeci Polskiego Radia (15.08.2018)
- ☐ Spektakle historyczne: „Ballada o tej, co nie zaginęła” w wykonaniu młodzieży z Klubu im. AK oraz widowisko słowno-muzyczne „Dzień Niepodległości” w wykonaniu Teatru Maskarada (11.11.2018)

Wydarzenia sportowe:

- ☐ „Bieg 1920” – XXVII Półmaraton „Cud nad Wisłą” (15.08.2018)
- ☐ XVII Wyścig Cudu nad Wisłą im. Henryka Różyckiego – otwarte Mistrzostwa Mazowsza w kolarstwie szosowym (02.09.2018)

Rekreacja

- ☐ XVI Mazowiecki Konkurs Sygnalistów i Muzyki Myśliwskiej (05.08.2018)
- ☐ Dni Radzymina (15-16.09.2018)
- ☐ Rodzinny Niepodległościowy Rajd Rowerowy (10.11.2018)

Gen. Józef Haller nadaje Krzyże Virtuti Militari walczącym pod Radzyminem, 18 sierpnia 1920

Foto: UM RADZYMIN

HOTEL RESTAURACJA

Żaków 53
05-332 Siennica
info: 663 44 44 43
tel. 25 740 51 00
www.palac-zakow.pl

Ilość pokoi: 25
Ilość sal konferencyjnych: 4
Ilość miejsc w resauracji: 200

50 km od Warszawy
14 km od Mińska Maz.
14 km od ronda w koźbeli

CUD NAD WISŁĄ

**PRZENIEŚ SIĘ W SAM ŚRODEK BITWY WARSZAWSKIEJ –
PRZEŁOMOWEGO DLA LOSÓW EUROPY STARCIA POLAKÓW
Z ARMIĄ CZERWONĄ. BITWA OKREŚLANA MIANEM „CUDU NAD WISŁĄ”
ZADECYDOWAŁA O NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI I URATOWAŁA
NASZ KONTYNET PRZED BOLSZEWIKAMI.**

● tekst: UM Wołomin

MUZEUM BITWY WARSZAWSKIEJ 1920

To pod Ossowem rozpoczęła się zwycięska walka Polaków z komunizmem. Tu poległ, udzielając konającemu żołnierzowi ostatniego namaszczenia, ks. Ignacy Skorupka. Tu wreszcie powstaje Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920, najnowocześniejszy obiekt na miarę tego heroicznego zwycięstwa.

Oprócz prezentacji artefaktów związanych z Bitwą Warszawską i wojną polsko-bolszewicką placówka stawia sobie za cel również moderowanie dyskusji o współczesnym patriotyzmie, podtrzymanie pamięci o roli zwycięstwa 1920 r. dla Europy oraz budowanie w tym kontekście dumy z Polski.

MASZTY STULECIA

Jeszcze w tym roku na historycznym miejscu starć staną zwieńczone ułańskimi proporcami stumetrowe Maszty Stulecia. Umieszczone na zamknięciu widokowym dróg prowadzących ze wschodu i zachodu do Ossowa flankować mają Aleję Zwycięstwa. Koncepcja zagospodarowania terenu polega na połączeniu przestrzeni pola Bitwy pod Ossowem z budynkami muzeum, które zgodnie z planem ma zostać otwarte do 2020 r., czyli na stulecie „Cudu nad Wisłą”.

W sierpniu 2017 r. Minister Obrony Narodowej z przedstawicielami władz lokalnych podpisali list intencyjny dotyczący budowy placówki. Prace trwają. Założenia i koncepcję ekspozycji opracowuje specjalny zespół ekspercki.

Projektowana powierzchnia zabudowy to 1,5 tys. m². Wnętrze budynku składającego się z sześciu nieregularnych figur przeniesie zwiedzających w sam środek działań zbrojnych 1920 r. Położony w pobliżu amfiteatr pozwoli kilkunastu tysiącom widzów obserwować rekonstrukcje historyczne oraz oglądać spektakle „światło i dźwięk”.

INSCENIZACJA BITWY I APEL POLEGŁYCH

Już od lat w sierpniu w Ossowie odbywają się uroczystości upamiętniające zwycięstwo polskiego oręża w Bitwie Warszawskiej z udziałem przedstawicieli najwyższych władz państwowych. Centralnym punktem obchodów jest inscenizacja bitwy, a także apel poległych przy Krzyżu upamiętniającym bohaterską śmierć ks. Ignacego Skorupki i msza św. na Cmentarzu Poległych. W tym roku inscenizacja Bitwy odbędzie się w niedzielę 12 sierpnia.

Przez cały rok zwiedzać można Park Kulturowy oraz Centrum Informacji Turystyczno-Historycznej, a także wziąć udział w grach terenowych. Dla grup zorganizowanych całorocznie organizowane są lekcje żywej historii prowadzone przez rekonstruktorów w strojach z epoki, którzy prezentują gościom m.in. autentyczne egzemplarze uzbrojenia walczących stron.

Do zobaczenia w Ossowie!

CO WIESZ O MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI?

„JAKIE MOŻE SIĘ ODBYWAĆ ŻYCIE W TYM ZABYTKU, KTÓRY BĘDZIE
WYSEPKĄ MIĘDZY DWOMA TRASAMI KOMUNIKACYJNYMI”
– MÓWIŁ W 1947 R. JEDEN Z URBANISTÓW PRZECIWNYCH
REKONSTRUKCJI PAŁACU BĄDĄCEGO DZIŚ SIEDZIBĄ MUZEUM
NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE.

• tekst: Piotr Piegat

Foto: TADEUSZ STANI

W latach 2015–2016 obchodziło 25-lecie swego istnienia. Najpierw, 30 stycznia 1990 r., powstało Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych, którego siedzibę ustanowiono w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów. Od 1991 r. instytucja posługuje się obowiązującą do dziś nazwą. Muzeum Niepodległości objęło także dwa oddziały: Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej oraz Muzeum Więzienia Pawiak i jego filię – Mauzoleum Walki i Męczeństwa.

OD ROZBIORÓW PO CZASY WSPÓŁCZESNE

Muzeum dokumentuje i popularyzuje wiedzę o historii Polski od okresu rozbiorów do czasów nam współczesnych, przede wszystkim związaną z działalnością niepodległościową i państwowotwórczą oraz kształtowaniem się tożsamości narodowej i regionalnej. Gromadzi związane z tymi procesami zbiory, poddaje je konserwacji, prezentuje na wystawach, w publikacjach, podczas prelekcji i lekcji muzealnych. Znaczną część jego bogatych zbiorów stanowią plakaty, ale także obrazy, realia, książki, czasopisma, kartoteki więźniów. Do wyjątkowo ciekawych obiektów muzealnych należy zbiór ksiąg pamiątkowych dokumentujących działalność artystyczną zespołu radiowego „Wesołej Łwowskiej Fali”, który po wybuchu II wojny światowej przekształcił się w Polową Czołówkę Teatralną Wojska Polskiego nr 1 „Łwowska Fala”. Księgi zawierają programy, fotografie oraz setki wpisów żołnierzy i osób cywilnych z podziękowaniami za występy. To unikalne świadectwo polskiej kultury z obszarów, które obecnie znajdują się poza granicami Polski.

BURZLIWE DZIEJE REZYDENCJI PODSKARBIEGO KORONNEGO

Nazwa siedziby głównej Muzeum Niepodległości przypomina nazwiska fundatora i ostatniego prywatnego właściciela obiektu. Budowla powstała w trzecim dziesięcioleciu XVIII wieku jako rezydencja podskarbiego koronnego Jana Jerzego Przebendowskiego, stronnika króla Augusta II (nie ma pewności, kto był autorem projektu). Przez 60 lat XIX stulecia wielokrotnie zmieniali się lokatorzy obiektu i pełnili on rozmaite funkcje. W roku 1863 nabył go Jan Zawisza, który dokonał przebudowy i renowacji budynku, by ponownie stał się siedzibą możnego rodu. Wtedy właśnie Henryk Siemiradzki ozdobił sufit pałacowego westybulu plafonem „Światło i mrok”. W latach 1912–1947 budynek należał do księcia Janusza Radziwiłła, właściciela Nieborowa, posła i senatora II RP (w 1947 r. w zamian za rezygnację z własności pałacu książę dostał dwupokojowe mieszkanie). Przetrwiał rok 1939, lecz w okresie powstania warszawskiego został zbombardowany i wypalony. W wyniku działań wojennych był zniszczony w 70 procentach. Gdy zapadła decyzja o budowie Trasy W-Z, pojawiły się głosy, że należy go rozebrać. Ocalenie zawdzięcza w dużym stopniu aktywności Jana Zachwatowicza, który kierował wydziałem architektury zabytkowej Biura Odbudowy Stolicy. Odbudowę pałacu (przeprowadzoną zgodnie z projektem Bruna Zborowskiego) zakończono w lipcu 1949 r. Budynek, który przed wojną stał przy wąskiej ulicy Bielańskiej, znalazł się pośrodku arterii komunikacyjnej (dziś stoi między jezdniami alei Solidarności). Najpierw służył związkowi zawodowemu, a od roku 1955 do schyłku PRL-u był siedzibą Muzeum Lenina.

Foto: TADEUSZ STANI

REMONT I MODERNIZACJA

Na trwający właśnie remont czekał od zakończenia powojennej odbudowy. Zgłoszony przez Muzeum Niepodległości projekt „Dostosowanie Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów do nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych, w tym dla osób niepełnosprawnych” otrzymał dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020. Podpisanie umowy dotyczącej środków na realizację inwestycji przyznanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego odbyło się 6 marca 2017 r. Pozostałe środki potrzebne do wykonania zadania zapewnił Marszałek Województwa Mazowieckiego.

W ramach realizowanego projektu zaplanowano zmodernizowanie wystawy stałej „Polonia Restituta. O niepodległość i granice” i odtworzenie wystawy stałej „Z Orłem Białym przez wieki. Symbol władców, państwa i narodu”. Planowana jest też realizacja dwóch nowych ekspozycji stałych. Jedną z nich, „Kresy i bezkresy w zbiorach Muzeum Niepodległości”, ma przypominać polskie dziedzictwo kulturowe na dawnych Kresach Rzeczypospolitej. Druga, „Historia Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów”, ma być syntezą bogatych dziejów miejsca. Ważnym jej elementem będzie prezentacja Światła i mrok, multimedialna projekcja plafonu autorstwa Henryka Siemiradzkiego. Zakończenie realizacji projektu zaplanowano na 31 grudnia roku 2019.

Z powodu remontu siedziba główna jest zamknięta. Muzeum zaprasza obecnie do swojego oddziału – Muzeum Więzienia Pawiak. Projekt modernizacji części tamtejszej wystawy stałej – sekwencji »Pawiacki Dzień 1939–1944« – został wyróżniony nagrodą główną w kategorii „Przedsięwzięcia o Tematyce Martyrologicznej” w Konkursie na Wydarzenie Muzealne Roku Sybilla 2017. To najważniejsza forma uznania w polskim muzealnictwie.

Ekspozycje w drugim oddziale, Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, są chwilowo niedostępne ze względu na modernizację wystawy stałej. Dostępny jest jednak teren wokół. Poza powstałym w drugiej dekadzie XIX stulecia okazałym budynkiem X Pawilonu – zobaczyć tu można m.in. oryginalną drogę straceń, którą przemierzali skazańcy na miejsce kaźni, i oryginalną szubienicę z roku 1906. Można też podziwiać trzy oryginalne armaty odlane w Szwecji w roku 1836 (dwie z nich znajdują się w tym miejscu od tamtej pory!). Otwarta jest także Galeria Brama Bielańska.

WYSTAWA NA 100-LECIE NIEPODLEGŁOŚCI

Kulminacyjnym punktem uczczenia 100. rocznicy niepodległości Polski będzie udostępnienie zwiedzającym wystawy stałej „Więźniowie X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej” (poddawanej właśnie modernizacji). Ekspozycja ma podkreślać wyjątkowość tego miejsca w historii Polski. Zdecydowana większość więźniów Cytadeli to osoby walczące o niepodległość: członkowie kolejnych organizacji konspiracyjnych, uczestnicy powstań narodowych, działacze partii politycznych, uczestnicy rozmaitych wystąpień antycarskich. Byli wśród nich Gustaw Ehrenberg, ks. Piotr Ściegienny, Romuald Traugutt, Roman Dmowski, Józef Piłsudski. Oficjalne otwarcie wystawy planowane jest na listopad 2018 r. Serdecznie zapraszamy!

Muzeum Niepodległości w Warszawie

al. Solidarności 62, 00-240 Warszawa

adres podczas remontu:

ul. Skazańców 25, 01-532 Warszawa

570 722 844 (sekretariat),

sekretariat@muzeumniepodleglosci.art.pl

<http://muzeum-niepodleglosci.pl/>

**Cokolwiek chcesz zrobić,
zrób to na Mazowszu.**

/ Promocja / Szkolenia / Inwestycje /
/ Projekty / Współpraca /

SZLAK FRONTU WSCHODNIEGO I WOJNY ŚWIATOWEJ NA MAZOWSZU

SZLAK FRONTU WSCHODNIEGO I WOJNY ŚWIATOWEJ WIEDZIE PRZEZ MIEJSCA, W KTÓRYCH WAŻYŁY SIĘ LOSY POLSKI I EUROPY. JEDNE TO ŚWIADECTWA MINIONEJ POTĘGI ZABORCZYCH MOCARSTW, KTÓRE OPARŁY SIĘ WOJENNEJ ZAWIERUSZE I NISZCZĄCEJ SILE CZASU. INNE TO CICHE MOGIŁY ŻOŁNIERZY, KTÓRYM PRZYSZŁO WALCZYĆ I POLEĆ NIE ZAWSZE W SWOJEJ SPRAWIE. WSZYSTKIE TE MIEJSCA OPOWIADAJĄ HISTORIĘ, NA SPOTKANIE Z KTÓRĄ ZAPRASZAMY.

- tekst: Iwona Majewska na podstawie przewodnika turystycznego Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej na Mazowszu autorstwa dr. Roberta Kempy, Warszawa, 2016

I wojna światowa (1914–1918), nazywana Wielką Wojną, była jednym z największych konfliktów zbrojnych w historii Europy. Lokalny spór między Austro-Węgrami i Serbią przekształcił się szybko w globalną konfrontację, obejmując również część Afryki i Środkowy Wschód. Po raz pierwszy w historii operacje wojskowe były prowadzone na lądzie, na wodzie i w powietrzu, a podczas walk wykorzystano najnowsze wynalazki – broń chemiczną, pancerną, łodzie podwodne i samoloty. W wyniku walk 8,5 miliona żołnierzy poniosło śmierć, a ponad 30 milionów zaginęło, odniosło rany lub trafiło do niewoli. Wielka Wojna nieodwracalnie zmieniła polityczne oblicze Europy i świata. Zakończyła okres globalnej dominacji europejskiej. Upadło jedno z największych mocarstw – Austro-Węgry, carska Rosja w wyniku rewolucji przekształciła się w Związek Radziecki, a na mapie świata pojawiły się nowe państwa oraz kraje, które po latach niewoli odzyskały niepodległość, m.in. Polska.

W 1914 r. dawne ziemie Rzeczypospolitej podzielił front wschodni, a Polacy wcielani do armii zaborczych walczyli po przeciwnych stronach konfliktu, biorąc udział w bratobójczej walce. Dziesiątki tysięcy żołnierzy poległy już na początku I wojny światowej, gdy niemiecka ofensywa została zatrzymana przez wojska rosyjskie pod Łodzią i na Mazowszu na linii Bzury. Właśnie tu, po raz drugi w historii, doszło do użycia broni chemicznej. Pod koniec 1914 r. front na tym odcinku ustabilizował się na Wiśle, Bzurze i Rawce i przekształcił w wojnę pozycyjną. W sierpniu 1915 r., po zdobyciu przez

Niemców Warszawy oraz Twierdzy Modlin, front przesunął się w głąb Rosji.

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej to propozycja odkrycia miejsc związanych z działaniami wojennymi mającymi miejsce na Mazowszu w latach 1914–1915. W związku z tym podzielić go można na odcinek północny związany z frontem nad Bzurą i Rawką, operacją przasnyską i II bitwą przasnyską oraz południowy związany z operacją warszawsko-dęblińską.

Poniżej przedstawiamy jedynie kilka wybranych miejsc odcinka północnego. Po więcej zapraszamy do lektury przewodnika.

ODCINEK PÓŁNOCNY SZLAKU FRONTU WSCHODNIEGO I WOJNY ŚWIATOWEJ NA MAZOWSZU

Cytadela warszawska

Warszawa od września 1914 roku stanowiła węzeł, wokół którego koncentrowały się działania wojenne na Mazowszu. Wkroczenie oddziałów niemieckich do Warszawy i upadek Twierdzy Modlin zakończyły działania zbrojne na tym obszarze. Cytadela warszawska zwana Cytadelą Aleksandrowską to najbardziej rozpoznawalny w terenie świadek walk w latach 1914–1915. Powstała w latach 1832–1834 twierdza tworzą trzy bastiony i dwa półbastiony założone na planie pięcioboku, tyłem opartego o Wisłę. Pierwotnym zadaniem

cytadeli była kontrola nad miastem. Jej garnizon liczył ok. 5 tys. żołnierzy, choć w 1863 roku wzrósł do 16 tys. Artyleria składała się w dobie powstania styczniowego z 555 dział, które swym zasięgiem obejmowały całe Stare Miasto i Nowe Miasto. W cytadeli umieszczono siedzibę Komisji Śledczej, a wokół wybudowano 104 kazamaty więzienne mogące pomieścić do 2940 ludzi. Brak artylerii dalekosiężnej, znikome składy amunicji i lekka konstrukcja stropów kaponier nie czyniły z cytadeli głównego ogniwa Twierdzy Warszawa. W tym celu do końca XIX wieku powstało 29 fortów zewnętrznych, które wraz z twierdzami Modlin i Zegrze utworzyły trzon trójkąta Warszawskiego Rejonu Fortecznego.

Groby żołnierzy na warszawskich cmentarzach

Kolejnym świadkiem I wojny światowej są kwatery na założonym w 1912 roku cmentarzu wojskowym na Powązkach, gdzie pogrzebano ogółem 4850 żołnierzy armii austro-węgierskiej i niemieckiej oraz 18 700 żołnierzy armii rosyjskiej. W kwaterze legionowej spoczęło 50 żołnierzy Legionów Polskich oraz Polskiej Siły Zbrojnej. Groby niemieckie i rosyjskie zlikwidowano po 1945 roku.

Kilka grobów oficerskich zachowało się na cmentarzu prawosławnym przy ul. Wolskiej. Na cmentarzu żołnierzy włoskich przy ul. Marymonckiej spoczęło 896 żołnierzy armii włoskiej zmarłych w niewoli austriackiej i niemieckiej w latach 1915-1918. Na cmentarzu wolskim znajduje się wystawiony pod koniec 1918 roku z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Woli pomnik poświęcony pamięci Polaków poległych podczas I wojny światowej.

Kompleksy koszarowe w Warszawie

Świadectwem Wielkiej Wojny w Warszawie są także zachowane kompleksy koszarowe przy ul. Stalowej, rogu ul. Chałubińskiego i Nowogrodzkiej (obecnie szpital), rogu ul. Krzywickiego i Koszykowej (Szkoła Biznesu Politechniki Warszawskiej), zespół budynków przy ul. Puławskiej w jej początkowej części przy pl. Unii Lubelskiej, siedziba Centrum Weterana Działów poza Granicami Państwa, czy też bodaj najśłynniejsze koszary Korpusu Kadetów, dziś gmach Urzędu Rady Ministrów. Oddziały II Brygady Legionów z ich dowódcą płk. Józefem Hallerem wkroczyły do Warszawy 1 grudnia 1916 roku. Także w Warszawie miał miejsce ostatni akord Wielkiej Wojny na Mazowszu: 10 listopada do Warszawy przybył zwolniony z twierdzy magdeburskiej komendant Józef Piłsudski, któremu 11 listopada Rada Regencyjna przekazała naczelne dowództwo nad podległym jej Wojskiem Polskim.

- Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej
ul. Skażañców 25, tel. 22 839 12 68
www.muzeum-niepodleglosci.pl

Sochaczew

Położony na głównym szlaku drogowym i kolejowym łączącym Warszawę z zachodem Sochaczew był objęty wszystkimi działaniami wojennymi toczącymi się w zachodniej części Mazowsza. Szczególną rolę odegrał podczas walk na linii Bzury i Rawki. Efektem tego było prawie całkowite zniszczenie miasta. Sochaczew padł także ofiarą ataku gazowego 12 czerwca 1915 roku. Chlor użyty przez Niemców w działaniach bojowych nad Bzurą, w rejonie Suchej, dotarł do południowej części Sochaczewa. Dzieje zmagañ z lat 1914-1915 odtworzono w Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą. Elementem stałej ekspozycji muzealnej jest wystawa „Nad Bzurą bez zmian – opowieść o wojnie w okopach 1914-1915”. Wśród eksponatów znajdują się oryginalne elementy uzbrojenia i wyposażenia żołnierzy armii niemieckiej i rosyjskiej, a także przedmioty znalezione na polu bitwy. Za sprawą unikatowej kolekcji relacji żołnierzy, cywilnych świadków, korespondentów wojennych oraz zbioru zdjęć i wierszy frontowych można poznać prawdziwe oblicze życia w okopach nad Bzurą i Rawką.

- Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą
pl. Kościuszki 12, tel. 46 862 33 09
www.muzeumsochaczew.pl

Płock

Z uwagi na położenie w bliskości granicy niemiecko-rosyjskiej Płock stał się widownią walk już od pierwszych dni sierpnia 1914 roku. Szczęśliwie miasto uniknęło poważniejszych zniszczeń. Ostatecznie Płock został zajęty przez Niemców 15 lutego 1915 roku. Cmentarz garnizonowy zlokalizowany przy ul. Norbertańskiej został założony pod koniec XIX wieku przez Rosjan. Po zajęciu miasta Niemcy pochowali tu około 50 swoich żołnierzy, którzy zmarli w płockich szpitalach w wyniku ran odniesionych w bitwie przasnyskiej. Kwatera z I wojny światowej znajduje się pod murem cmentarza. Stoi na niej, odrestaurowany w 2012 roku, wysoki pomnik zwieńczony Krzyżem Żelaznym z datą „1914”, poświęcony w dniu 1 sierpnia 1915 roku. Na zachowanej betonowej poduszce u podnóża pomnika znajdują się nazwiska 12 żołnierzy armii niemieckiej i jednego austro-węgierskiego, poległych w marcu 1915 roku.

Mława

Położona tuż przy granicy z Prusami Wschodnimi Mława znalazła się na linii frontu już w pierwszych dniach Wielkiej Wojny. Na przełomie sierpnia i września 1914 roku, po klęsce wojsk rosyjskich w bitwie pod Tannenbergiem, miasto kilkanaście razy było zajmowane na przemian przez oddziały rosyjskie i oddziały niemieckie. Rosjanie ostatecznie opuścili Mławę 22 grudnia 1914 roku. Miasto doznało licznych zniszczeń. Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie ma bogate

zbiory militariów, m.in. z okresu 1914–1915. Wśród eksponatów znajdują się mundury, kolekcje broni białej i broni palnej, a także odznaki pułkowe i zbiory fotografii. Główna ekspozycja muzealna jest poświęcona bitwie pod Mławą z pierwszych dni września 1939 roku.

- Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie
ul. 3 Maja 5, tel. 23 654 33 48
www.muzeum.mlawa.pl

Pułtusk

Podczas przygotowań do rozbicia wojsk rosyjskich latem 1915 roku na obszarze Królestwa Polskiego istotne znaczenie miało opanowanie przepraw na Narwi i szybkie wyjście na tyły Warszawy. Obszar między Pułtuskim a Różanem został wybrany przez niemieckie dowództwo jako najdogodniejsze miejsce do przeprawy przez Narew. Główne natarcie oddziałów 12. Armii gen. Gallwitza rozpoczęło się 20 lipca 1915 roku. Walki o linię rzeki pod Pułtuskim trwały do 24 lipca, kiedy Niemcy przekroczyli Narew, a oddziały 1. Armii Rosyjskiej wycofały się aż za Bug. Na cmentarzu parafialnym przy ul. Kościuszki jest zlokalizowana kwatera wojskowa, w której pochowano żołnierzy armii niemieckiej i rosyjskiej poległych w czasie walk o Pułtusk. W bezimiennych grobach spoczywa najprawdopodobniej także kilku legionistów z 5. i 2. Pułku Piechoty Legionów Polskich, które stacjonowały w Pułtusku od listopada 1916 roku.

- Gminne Centrum Informacji
ul. Rynek 41, tel. 23 692 84 24 www.pultusk.pl
- Muzeum Regionalne
ul. Rynek 43 – wieża ratuszowa tel. 23 692 51 32

Twierdza Modlin

U progu Wielkiej Wojny Twierdza Nowogiejorgiewsk, czyli Modlin, ze swoimi 19 częściowo nieukończonymi fortami i licznymi obiektami międzypola była jedną z najpotężniejszych twierdz ówczesnej Europy. Jej początki wiążą się z rozkazem Napoleona z 1806 roku, do 1812 roku powstał zasadniczy zręb bastionowej twierdzy oraz umocnień na przedmościach kazuńskim, nowodworskim i Wyspie Szwedzkiej. Zasadniczy okres rozbudowy twierdzy przypadł na lata 1832–1841. Po 1864 roku wybudowano mierzący 2250 metrów obwód obronnych koszar, obliczony na 20 tys. żołnierzy. Do modernizacji twierdzy przystąpiono w 1883 roku. W ciągu pięciu lat wzniesiono pierścień ośmiu wysuniętych fortów. Były to forty dwuwałowe na planie pięcioboku, o dwóch czołach. Wszystkie budowle wznoszono z cegły. W latach 1894–1900 zmodernizowano forty, zastępując elementy ceglane betonowymi. W 1912 roku rozpoczęto budowę zewnętrznego pierścienia 11 fortów, uzupełnianego 12 działami pośrednimi oraz licznymi zespołami magazynów amunicji.

Twierdza Modlin oprócz Twierdzy Warszawa stanowiła główny element Warszawskiego Rejonu Fortecznego. W lipcu 1915 roku błyskawiczne postępy ofensywy niemieckiej zmusiły wojska rosyjskie do odwrotu i opuszczenia w końcu lipca fortyfikacji w Różanie, Ostrołęce, Pułtusku, Warszawie, Łomży i Zegrzu. Niemcy otoczyli Twierdzą Modlin 10 sierpnia. Ostrzał artyleryjski twierdzy rozpoczął się 13 sierpnia. W nocy z 14 na 15 sierpnia Niemcom udało się wedrzeć do grupy fortów „Carski Dar”, 18 sierpnia Niemcy przekroczyli Wkrę, a 19 przełamali obronę i zdobyli forty II i III. Wieczorem 18 sierpnia przypuścili również atak na cytadelę, którą także zdobyli następnego dnia. Wkroczenie wojsk niemieckich do Warszawy i upadek Twierdzy Modlin zakończyły działania zbrojne na Mazowszu. Na założonym w 1915 roku cmentarzu fortocznym zachowała się tablica na zbiorowej mogile oficera i siedmiu żołnierzy 10. kompanii 99. Pułku Landwehry, którzy polegli 17 sierpnia podczas ataku. Wszystkie ofiary walk o twierdżę upamiętnia metalowy krzyż z tablicą, na której umieszczono napis: „Ku czci żołnierzy wszystkich nacji pochowanych na tym cmentarzu”. Najstarsze groby Polaków to dziewięć mogił legionistów z 1., 2. i 3. Pułku Piechoty Legionów Polskich, stacjonujących w twierdzy w latach 1916–1917. Cmentarz stał się miejscem wiecznego spoczynku łącznie 2581 żołnierzy.

- Centrum Informacji Turystycznej ul. Bałki Murmańskiej 164,
05–160 Nowy Dwór Mazowiecki
tel. 664 775 326, www.3rzeki.pl,
Fundacja Front Modlin www.twierdzamodlin.pl

WARSZAWA

WARSZAWSKIE ADRESY MARSZAŁKA

HISTORIA WARSZAWY JEST POWIĄZANA Z ŻYCIEM JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO, WIĘC JEST TU WIELE MIEJSC ZWIĄZANYCH Z MARSZAŁKIEM. NIESTETY NIE WSZYSTKIE OCALAŁY DO DNIA DZISIEJSZEGO, ALE I TAK TE, KTÓRE ISTNIEJĄ, STANOWIĄ DOSKONAŁĄ TRASĘ SPACEROWĄ I NIE TYLKO.

● tekst: Iwona Majewska

Przyjazd brygadiera J. Piłsudskiego do Warszawy 12 grudnia 1916 r.

Niezależnie od tego, jak oceniamy działalność państwową i polityczną Józefa Piłsudskiego, niezaprzeczalną pozostaje jego ogromna rola w doprowadzeniu do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r., a także w odbudowie kraju po 123 latach niewoli. Warto więc świętując 100. rocznicę odzyskania niepodległości, wybrać się na spacer śladami miejsc, które były świadkami działalności pierwszego Marszałka Polski oraz jego życia prywatnego. Wiadomo, że z córkami chodził na lody do Europejskiego, a decyzje kluczowe dla państwa zapadały w Belwederze. Miejsc związanych z postacią Józefa Piłsudskiego mamy w stolicy na tyle dużo, że trudno jest odwiedzić wszystkie podczas jednego spaceru. Poniżej wybrane najciekawsze miejsca, od których można zacząć pierwszy spacer, ujęte w ciągu chronologicznym.

X PAWILON W CYTADELI

Poszukiwanie śladów Piłsudskiego zacząć należy od Cytadeli, gdzie w Pawilonie X w celi numer 39 osadzono go po przewiezieniu z więzienia w Łodzi w kwietniu 1900 r. Przyszły Marszałek przebywał w Cytadeli do grudnia 1900 r., kiedy to na skutek przemysłnego planu polegającego na symulowaniu choroby psychicznej został przewieziony do szpitala w Petersburgu. Obecnie Muzeum X Pawilonu jest udostępnione zwiedzającym.

Po ucieczce z Petersburga Piłsudski w kolejnych latach pojawiał się w Warszawie sporadycznie, najczęściej potajemnie.

Zamieszkał tam dopiero w połowie grudnia 1916 r. Był już wtedy słynnym komendantem I Brygady Legionów Polskich. W pierwszym tygodniu pobytu w Warszawie, w której miał pozostać już przez większość życia Piłsudski, zatrzymał się w niezachowanym Hotelu Brühlowskim, przy ul. Aleksandra Fredry w pobliżu Ogrodu Saskiego. Następnie w styczniu 1917 r. Piłsudski zamieszkał w sześciopokojowym wynajętym mieszkaniu w niezachowanej kamienicy przy ul. Służewskiej 5, która znajdowała się w miejscu dzisiejszego podwórza między ul. Natolińską, Koszykową, Służewską i al. Wyzwolenia. Miejsce po niej upamiętniają głaz i tablica informujące o pobycie tam komendanta I Brygady.

W kluczowym momencie 10 listopada 1918 r. o godz. 7.00 Józef Piłsudski wraz z Kazimierzem Sosnowskim przyjechał pociągiem z Magdeburga do Warszawy. Na ówczesnym Dworcu Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej powitany został przez księcia Zdzisława Lubomirskiego i kilkanaście osób z najbliższego otoczenia. Dworzec Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (Dworzec Wiedeński) wzniesiony został w latach 1844-1855 wedle projektu architekta Henryka Marconiego. W latach 30. XX wieku rozebrano go, budując linię średnicową i Dworzec Główny. Budynek nowego dworca, nieukończony przed wybuchem II wojny światowej został zburzony po upadku Powstania Warszawskiego 1944 r. Obecnie w miejscu dawnego Dworca Głównego (i części Wiedeńskiego) stoi

Foto: M. Fuks, Źródło: MUZEUM WARSZAWY, <https://creativecommons.org/publicdomain/marker/1.0/deed.pl>

Józef Piłsudski przed spotkaniem z prezydentem Stanisławem Wojciechowskim na moście Poniatowskiego, 12 maja 1926

wzniesiony w latach 1954-1955 budynek Dworca Warszawa-Śródmieście.

Zaraz po przyjeździe do Warszawy w siedzibie Komendy Naczelnej Polskiej Organizacji Wojskowej, która mieściła na ul. Szpitalnej 1 w nieistniejącej już dzisiaj kamienicy, Piłsudski spotkał się z przedstawicielami lewicy, 11 listopada pertraktował tam z delegacją niemieckiej Rady Żołnierskiej (Soldatenrat), a 13 listopada prowadził rozmowy na temat utworzenia rządu. Z kolei w niezachowanym Pałacu Branickich na Skarpie 20/26 spotkał się Radą Regencyjną, która przekazała mu wszystkie uprawnienia i rozwiązała się. Niestety z gmachu ocalał tylko słupek od ogrodzenia.

Po przyjeździe z Magdeburga Piłsudski zamieszkał w niezachowanym obecnie hotelu przy ul. Moniuszki 2 (informuje o tym tablica na budynku).

Po objęciu funkcji Naczelnika Państwa (22 listopada 1918 r.) Józef Piłsudski uczestniczył w pierwszym uroczystym koncercie zorganizowanym na jego cześć w mieszczącym się przy ul. Czackiego 3/5 Domu Stowarzyszenia Techników. Dom został dość wiernie odbudowany ze zniszczeń z II wojny światowej, a teraz jest siedzibą Naczelnej Organizacji Technicznej.

Kolejny warszawski adres Piłsudskiego to ul. Mokotowska 50, gdzie zamieszkała rodzina Piłsudskich, zanim dokonano wyboru siedziby dla Naczelnika Państwa.

Świadkiem działalności przyszłego Marszałka Polski był także gmach Teatru Wielkiego – Opery Narodowej, gdzie 29 listopada 1918 r. Piłsudski obejrzał inscenizację „Nocy Listopadowej” Stanisława Wyspiańskiego. Zniszczony podczas II wojny światowej teatr został odbudowany i znacznie rozbudowany. Ponowne uroczyste otwarcie miało miejsce 19 XI 1965 r.

Na pobliskim placu Piłsudskiego 13 grudnia 1918 r. po raz pierwszy żołnierze odrodzonego wojska polskiego składali przysięgę przed Marszałkiem.

MUZEUM WOJSKA POLSKIEGO

Ważnym miejscem na trasie spaceru jest oczywiście Muzeum Wojska Polskiego, które zostało powołane do życia rozkazem Marszałka Józefa Piłsudskiego z 22 kwietnia 1920 r. Muzeum gromadzi największą kolekcję militariów w Polsce. W zbiorach ma też m.in. cenne pamiątki po Piłsudskim, ocalałe z muzeum, które przed wojną mieściło się w Belwederze. Jest jego mundur oraz buława, bostonka, maszyna drukarska, na której drukowano „Robotnika”, pismo wydawane i redagowane przez Piłsudskiego od 1894 do aresztowania Piłsudskiego i jego pierwszej żony Marii w roku 1900. Jest też jego biurko

i szable. Postać twórcy Muzeum upamiętnia dodatkowo, eksponowana na dziedzińcu wewnętrznym, znakomita rzeźba jego głowy, którą wykonał w 1927 r. Antoni Manczarski.

Po objęciu stanowiska szefa Sztabu Generalnego i przewodniczącego Ścisłej Rady Wojennej Józef Piłsudski od końca 1922 r. mieszkał w lewym skrzydle pałacu Saskiego. Mieszkał w nim do 28 maja 1926 r. W okresie II Rzeczypospolitej Pałac był siedzibą Sztabu Generalnego (od 1928 r. – Sztabu Głównego) Wojska Polskiego. W roku 1925 ulokowano tu Grób Nieznanego Żołnierza. W grudniu 1944 r. Niemcy wysadzili pałac w powietrze. Zachowała się tylko część kolumnady z Grobem Nieznanego Żołnierza.

Niedaleko od pałacu Saskiego na placu Zamkowym Józef Piłsudski otrzymał 14 listopada 1920 r. buławę marszałkowską, mimo że Marszałkiem Polski był już od marca. Była to ogromna uroczystość na cześć zwycięstwa nad bolszewikami, podczas której wojsko utworzyło szpaler ciągnący się przez cały Trakt Królewski – od Belwederu aż pod kolumnę Zygmunta. Podczas ceremonii buławę Piłsudskiemu wręczył szeregowiec Jan Żywek, kawaler Orderu Virtuti Militari.

Wędrując po Warszawie śladami Marszałka, dotrzeć trzeba na ul. Koszykową 70, gdzie Józef Piłsudski zamieszkał

z drugą żoną Aleksandrą 13 grudnia 1922 r. (po opuszczeniu Belwederu, kiedy Marszałek przestał być Naczelnikiem Państwa) i mieszkał do roku 1923 do momentu przeprowadzenia się do Sulejówka, dokąd się udał po wycofaniu się z działalności państwowej. Na ścianie budynku widnieje pamiątkowa tablica.

Kolejnym świadkiem tragicznych tym razem chwil jest most Poniatowskiego, na którym Marszałek się spotkał z prezydentem Stanisławem Wojciechowskim w pierwszym dniu przewrotu majowego, chcąc wymusić zgodę na wjazd do Warszawy żołnierzy mu wiernych oraz zdymisjonowanie rządu Witosza. Po kilkuminutowych negocjacjach, które nie doprowadziły do porozumienia, rozpoczęły się działania zbrojne.

ALEJE UJAZDOWSKIE 5

Z życiem publicznym Piłsudskiego jest nierozdzielnie związany budynek przy Al. Ujazdowskich 5, gdzie mieścił się gabinet Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, na którą to funkcję Prezydent RP powołał Józefa Piłsudskiego 28 VIII 1926 r. W okresie do 1935 r. Marszałek urzędował w nim i mieszkał prawie na stałe (do 4 maja), choć jego oficjalną rezydencją był Belweder. Po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego urzędował tu kolejny Generalny Inspektor Sił Zbrojnych gen. dyw. marsz. Edward Śmi-

Wizyta marszałka Francji Ferdynanda Focha w Warszawie, 3 maja 1923

Foto: NARODOWE ARCHIWUM CYFROWE

Marszałek Józef Piłsudski na Kasztance przyjmujący defiladę. W tle widoczny pałac Saski i pomnik księcia Józefa Poniatowskiego. 11 listopada 1927 r.

gły-Rydz. W skrzydle od ul. Bagatela funkcjonowała Biblioteka Wojskowa. Od 1990 r. ma tu siedzibę Kancelaria Rady Ministrów – Centrum Informacyjne Rządu. Zaś w Al. Ujazdowskich 5 w okresie PRL urzędowali m.in.: marszałek sowiecki Konstanty Rokossowski oraz gen. armii Wojciech Jaruzelski. Po 1990 r. funkcjonowało tu Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.

BELWEDER

Jednak najbardziej znanym i prestiżowym adresem Marszałka Piłsudskiego był Belweder (ul. Belwederska 52). Budynek był oficjalną siedzibą najpierw Naczelnika Państwa, a potem Marszałka od 29 listopada 1918 r. (Piłsudski zamieszkał tam zaraz po przedstawieniu galowym w Teatrze Wielkim) do 13 grudnia 1922 r. oraz od 5 czerwca 1926 r. do 12 maja 1935 r. Piłsudski wybrał Belweder, ponieważ nie chciał zamieszkać na Zamku Królewskim, uważając go raczej za siedzibę królów lub odpowiednie miejsce na muzeum. Mówiło się, iż w Belwederze Piłsudski obmyślił plan Bitwy Warszawskiej.

Trzy razy w roku Belweder przybierał charakter odświętnej rezydencji: 1 stycznia z okazji Nowego Roku, 11 listopada podczas Święta Niepodległości oraz 19 marca, gdy cała Polska świętowała imieniny wodza Józefa – to było święto prawie ogólnopolskie, z tym że nieoficjalne. Wtedy do Marszałka przychodziły dzieci ubrane w stroje ułańskie. Belwe-

der był też świadkiem śmierci Piłsudskiego i balsamowania jego zwłok. Tu Polacy przychodzili, by oddać hołd zmarłemu. Obecnie przed Belwederem znajduje się pomnik marszałka, który powstał z inicjatywy Jerzego Waldorfa, a w samym budynku – muzeum i najliczniejsza (746 eksponatów) kolekcja piłsudczanów ofiarowanych przez Janusza Ciborowskiego.

AWF I STADION LEGII

To nie wszystkie warszawskie adresy Marszałka. Warto również zajrzeć na Akademię Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego (ul. Marymoncka 34), którego powstania był inicjatorem, a także na stadion CWKS Legia (ul. Łazienkowska 3), drużyny piłkarskiej powstałej w Legionach Polskich w 1915 r. Stadion Legii uroczystie otwarto w sierpniu 1930 r., nadając mu wtedy nazwę Stadionu Wojska Polskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Ostatnim adresem jest Dom bez Kantów (ul. Krakowskie Przedmieście 11), do którego wg anegdoty Piłsudski miał się przyczynić. Gdy obejrzał plany, ostrzegł inwestorów tymi słowami: „Tylko mi panowie budujcie bez kantów”. Ci wzięli sobie tak do serca jego słowa, że potraktowali je dosłownie.

Zapraszamy do wędrówek po Warszawie śladami pierwszego Marszałka Polski oraz jednego z twórców Niepodległej.

HOTEL RESTAURACJA

Chotyńia 96
08-460 Sobolew
info: 603 32 00 00
tel. 25 684 83 33
www.dworchotyńia.pl

Ilość pokoi: 37
Ilość sal konferencyjnych: 4
Ilość miejsc w restauracji: 180

70 km od Warszawy
1,5 km od trasy E17
Warszawa-Lublin
12 km od Garwolina

DWÓR W ZABUŻU HOTEL SPA&WELLNESS***

POŁOŻONY NA SKARPIE NAD MALOWNICZĄ RZEKĄ BUG, W SERCU PARKU KRAJOBRAZOWEGO „PODLASKI PRZEŁOM BUGU”, ZABYTKOWY ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY Z XIX W. O POWIERZCHNI 4 HA. KAMERALNE, WRĘCZ ODLUDNE MIEJSCE ŁĄCZĄCE TRADYCJĘ I NATURĘ ZE WSPÓŁCZESNYMI WYGODAMI I FORMAMI RELAKSU. WOKÓŁ NIESKAŻONA CYWILIZACJĄ UNIKALNA FAUNA I FLORA PODLASIA NA OBSZARZE NATURA 2000. JEŚLI SZUKACIE PAŃSTWO „SLOW LIFE I SLOW FOOD”, TO MOŻECIE ZNALEŻĆ JE WŁAŚNIE TUTAJ.

ZAPLECZE TECHNICZNE

Baza noclegowa dla 60 osób w odrestaurowanych z dbałością o szczegóły trzech zabytkowych budynkach Dworu, Stajni SPA i Oficyny.

Sale konferencyjne wyposażone w sprzęt, restauracja, sala bankietowa. Bogata oferta wellness: basen kryty z jacuzzi i łaźnią parową, basen zewnętrzny z jacuzzi, sucha sauna, jaskinia solna w starej piwnicy, kort tenisowy, squash, minigolf, bilard, sala fitness z siłownią i mnóstwo terenów zielonych.

Salon SPA oferuje bogatą i wyjątkową ofertę zabiegów na twarz i ciało. Rytuały oparte na wysokiej jakości surowcach danych nam przez Naturę: skarby ziemi (borowina), zioła (lawenda, rumianek, pokrzywa, szalwia, melisa), kwiaty, owoce, algi, sól morską. W połączeniu z profesjonalną obsługą i pięknymi wnętrzami zapewnią relaks najbardziej wymagającym klientom. Szeroki wachlarz naturalnych olejów, olejków eterycznych i wyselekcjonowanych kompozycji olejowych pozwala zadbać o potrzeby każdego typu skóry. Altana grillowa pod białymi topolami wpisanymi do rejestru zabytków przyrody, dwa tarasy widokowe, pomost. Bezpłatny parking i wi-fi.

KULINARIA

Restauracja serwuje tradycyjne dania kuchni polskiej, białoruskiej i międzynarodowej. Skarby otaczających nas lasów, własny ogród warzywny i sad owocowy ubogacają menu, poprawiając walory smakowe. Z letniego tarasu restauracyjnego roztacza się przepiękny widok na zakole Bugu. Skosztujecie tu przepysznej kaczki z żurawiną, solanki, kartaczy czy delikatnej sałatki z wędzoną gęsiną.

DOJAZD

Wioska Zabuze znajduje się w gminie Sarnaki, powiat łosice, woj. mazowieckie w podobnej odległości około 140-150 km od Warszawy, Lublina i Białegostoku, blisko granicy z Białorusią. Od trasy krajowej nr 19 ok. 15 km. Przy obiekcie funkcjonuje przeprawa promowa.

SPORT I REKREACJA

Kort tenisowy ze sztuczną trawą, boisko do squasha, boisko do siatkówki, tenis stołowy. Organizujemy spływy kajakowe, rejsy katamaranem, przejażdżki bryczkami, kuligi.

Doskonałe tereny dla rowerzystów, tuż obok przebiega wschodni szlak rowerowy Green Velo.

Dwór w Zabużu Hotel SPA***, Zabuze 40, 08-220

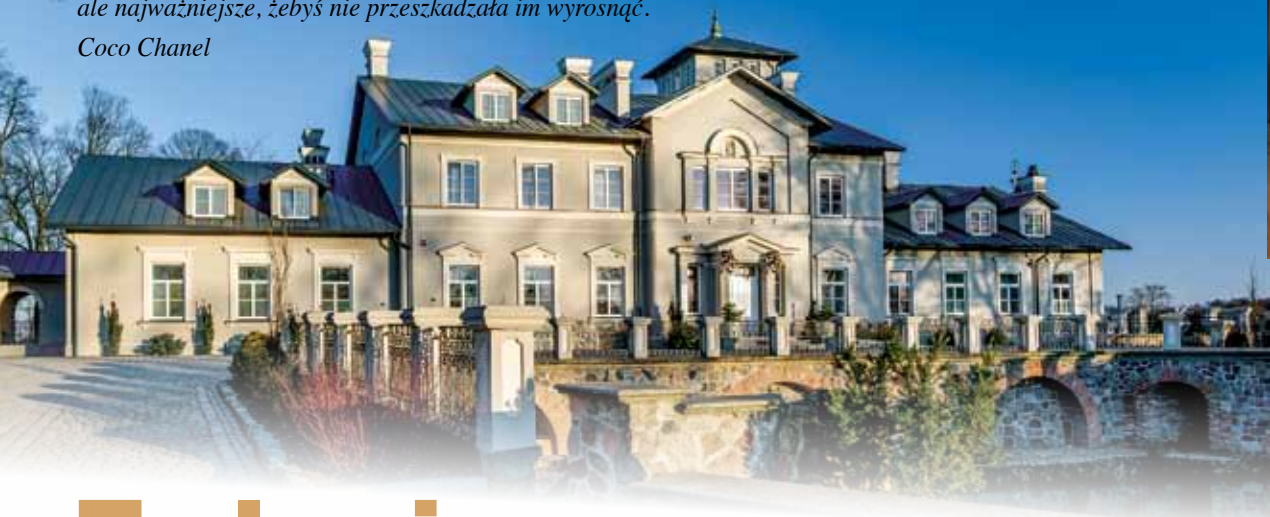
Sarnaki, tel. 083 3598725, 606102228

e-mail: zabuzedwor@zabuzedwor.pl

www.zabuzedwor.pl

*Może się zdarzyć, że urodziłaś się bez skrzydeł,
ale najważniejsze, żebyś nie przeszkadzała im wyrosnąć.
Coco Chanel*

Talaria – kobieca oaza

TALARIA RESORT & SPA JEST PIERWSZYM W POLSCE OBIEKTEM HOTELOWYM WELLNESS I SPA, KTÓREGO OFERTA POBYTOWA ZOSTAŁA PRZYGOTOWANA PRZED WSZYSTKIM Z MYŚLĄ O KOBIECIACH! NIE ZNACZY TO JEDNAK, ŻE MĘŻCZYŹNI NIE MAJĄ TU WSTĘPU – ONI TAKŻE ZNAJDĄ W TALARII SVOJE ULUBIONE MIEJSCA.

WYJĄTKOWE MIEJSCE

Talaria Resort & SPA jest pierwszym w Polsce obiektem hotelowym wellness i spa, którego oferta pobytowa została przygotowana przede wszystkim z myślą o kobietach! Nie znaczy to jednak, że mężczyźni nie mają tu wstępu – oni także znajdą w Talarii swoje ulubione miejsca.

Hotel znajduje się w Trojanowie koło Garwolina, mniej więcej w połowie drogi między Warszawą, a Lublinem. Goście mogą korzystać z urokliwego, pieczołowicie odrestaurowanego XIX-wiecznego pałacu Ordęgów otoczonego 25-hektarowym parkiem. Wokół panuje cisza i spokój; słychać tylko szum traw, szelest liści, śpiew ptaków, rozmowy świerszcza ze szczupakiem, a przy dobrej pogodzie można usłyszeć nawet własne marzenia...

BOSKI KOMFORT

Pierwszym właścicielem majątku był Mikołaj Powął z Tarczowa – postać wspominana w powieści „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza – ponoć trojanowskie dobra otrzymał w podzięcie za męstwo wykazane podczas bitwy pod Grunwaldem.

Czarodziejska Talaria nawiązuje do starogreckiego określenia Talariae, skrzydlatych sandałów, będących symbolem bogactwa i postać Hermesa. Owe sandały symbolizują komfort i wy-

godę oraz lekkość w chodzeniu po wyboistych drogach życia. Talaria jest miejscem, które zaspokaja kobiece potrzeby. Państwo poczuć się tu wyjątkowo, niezależnie, czy chcą zorganizować spotkanie biznesowe lub konferencję, aktywnie spędzić czas, zadbać o zdrowie i urodę, czy też po prostu błogo wypocząć i dokończyć niedoczytaną książkę przy herbacie z domowym sokiem malinowym.

LADIES FIRST!

Na gości czekają komfortowe pokoje w pałacu i pawilonie parkowym, restauracja z wyjątkowym menu, rewelacyjna strefa wellness i SPA, ożywczy fitness, zaciszna herbaciarnia i oranżeria, gustowny lobby & cocktail-bar, biblioteka wypełniona kobiecymi bestsellerami oraz rozległy park z dorodnym starodrzewem i stawami.

Intrygująco brzmią nazwy pokoi, których komfortowe i przytulne wnętrza urządzone inspirowane postaciami znanych kobiet, począwszy od „W oczach artysty”, „W przebraniu” i „Ich żony” po „Magię Szampana” i apartament „First Lady”. We wszystkich znajdują się urocze kobiece detale, duże lustra, i wysokiej jakości kosmetyki.

W restauracjach „Susanne” i „Sophie” i herbaciarni „Essencia” panuje wysmakowana atmosfera. Na co dzień serwowane są tu śniadania i lekki bufet lunchowy, a bufet herbaciany po-

zostaje „pod parą” przez cały dzień. Wieczorem osoby goszczące w hotelu i korzystające z zabiegów SPA mają okazję do spotkań i rozmów przy lampce wina i nastrojowej muzyce.

ROZKOSZNA LEKKOŚĆ BYTU

Przespacerujmy się zatem po Talarii i odkryjmy jej sekrety. W strefie wellness Iłni błękitnymi odcieniami Aqua – basen z wodą o temperaturze 30°C, w którym brzmi podwodna muzyka. Po kąpeli można udać się do jacuzzi (36°C), a następnie do wygodnej strefy relaksu, z widokiem na ogród i fontannę. W saunarium do wyboru jest sauna kamienna, infrared oraz misy do kąpeli Kneippa. Hammam zaprasza do łaźni parowej, na solny peeling i perłowe oczyszczanie, natomiast za drzwiami Ziołowego Domku kryje się wypełnione aromatami miejsce wypoczynku, gdzie można zażyć inhalacji i poddać się prozdrowotnemu działaniu siennej parówki o temperaturze 40°C. W sali cardio odbywają się zajęcia ruchowe pod okiem świetnych instruktorów: aerobik, zumba i joga, a nazwa strefy Relax mówi sama za siebie, tu odprężymy się na wygodnych leżankach i w koszach. Cicho szaa...

COŚ DLA DUCHA

W Talarii zadbamy nie tylko o ciało, ale i o ducha; to idealne miejsce do niespiesznej lektury, dyskusji, twórczej pracy lub rozmyślań podczas samotnych spacerów wśród zieleni. Biblioteka Carpe Diem zawiera książki wybitnych autorek, które można chłonać, degustując wyśmienite, wyselekcjonowa-

ne wina. Kameralna sala kominkowa w pawilonie parkowym zmienia swoje oblicze w zależności od pory dnia i potrzeb gości: kawowy bufet oświetla poranne słońce, po śniadaniu panuje tu kreatywna atmosfera warsztatów, seminariów lub kameralnych szkoleń, po południu jest już swobodniej: na stołach spoczywają książki i poradniki, a wieczorem, przy kominku odbywają się niezobowiązujące gry i pogaduszki; do odpoczynku zachęcają miękkie fotele, światła lamp i... barek z nalewkami zrobionymi wedle starych receptur.

Sala konferencyjno-wystawowa „Oranżeria” spełnia najbardziej wyszukane życzenia, począwszy od pokazów mody, koncertów i konferencji naukowych po wystawy rzeźb i malarstwa oraz zajęcia tai chi z tybetańskim mistrzem lub szatowe wieczory panieńskie. Tu wszystko jest możliwe!

NA ŚWIEŻYM POWIETRZU

Parkowy pejzaż jest wspianą scenografią przechadzek, biegania, kontemplacji przyrody, pływania łódką lub rowem wodnym i wędkowania. Rybaczówka z piecem chlebowym otwiera swe podwoje dla biesiadników i zaprasza na lunch grillowy lub wieczór przy ognisku.

Letnia altana nad stawem zachęca do wysłuchania kameralnego koncertu, rozpoczęcia dnia energetycznym fitnesssem lub poddania się subtelnej masażowi przy ptasich trelach. A wieczorem, gdy na niebie zapalają się gwiazdy, bania – zewnętrzna słowiańska sauna zagrzewa, dosłownie i w przenośni, do hartowania ciała i ducha, bo jak mówi słynna łacińska sentencja: Mens sana in corpore sano.

Talaria Resort & SPA 08-455 Trojanów 158
tel. +48 22 39 77 308/309, +48 22 839 02 58
e-mail: recepca@talaria.pl; marketing@talaria.pl
www.talaria.pl, FB/TalariaSpa
GPS N 51° 69' 183" E 21° 81' 5526"

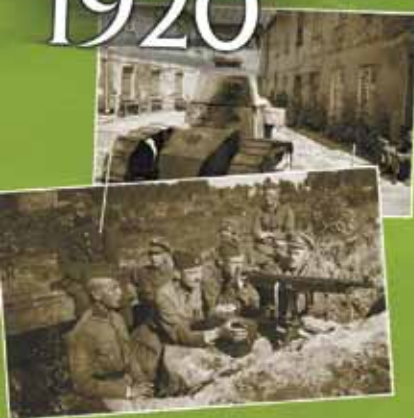
PIKNIK RODZINNY

ZIEMIA MIŃSKA W 100 LECIE NIEPODLEGŁOŚCI

18.08.2018
13⁰⁰ - 20⁰⁰

INSCENIZACJA HISTORYCZNA
MINSK 1920

JANÓW KOŁO MIŃSKA
MAZOWIECKIEGO

17.00 – 19.00
**REKONSTRUKCJA
HISTORYCZNA**

**POKAZ SAMOLOTÓW
NA TERENIE 23 BAZY
LOTNICTWA
TAKTYCZNEGO**

Złoty Ulan
w Kaluszyńce

Pomnik J. Piłsudskiego
w Sulęcinku

Dworek Miłusin

Tramwaj konny
w Mrozach

Muzeum Ziemi Mińskiej

MIASTECZKO:
Namioty Gmin, Miast, Starostwa, Zagród
Agroturystycznych itp.

ATRAKCJE:

- Gry, zabawy i konkursy – dla juniora i seniora,
- warsztaty regionalne – wyplatanki z siana i wikliny,
- mini zoo, przejażdżki na kucykach dla dzieci
- Kąciki kulinarne z potrawami regionalnymi, grillowe zakątki, cukierenki i kafejki

NA MUZYCZNEJ SCENIE:

- koncerty lokalnych zespołów folklorystycznych
- POLONEZA CZAS ZACZAĆ** – wspólny taniec gości z dziecięcym zespołem KASIANIECKA
- MY PIERWSZA BRYGADA** – wspólne śpiewanie pieśni patriotycznych gości z GARWOLIŃSKIM TEATREM OD CZAPY
- koncert gwiazd – RAPER DEMPSEY, RAPER TADEK, ZESPÓŁ NO TO CO

Prowadzący: aktorzy Monika Mazur i Tadeusz Lemkowski

ORGANIZATOR:

PROJEKT
FINANSOWANY
ZE ŚRODKÓW:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

PROJEKT REALIZOWANY
W RAMACH OBCHODÓW
STULECIA ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI

airpodległa

ORGANIZATORZY:

Przedsiębiorstwo
współgospodarcze
z Samorządem Województwa
Mazowieckiego

Mazowsze.
Mińsk Mazowiecki

PATRONI HONOROWI:

Marszałek
Województwa
Mazowieckiego

Patronat Starosty
Mińskiego Antoniego
Jana Tarczyńskiego

PATRONI MEDIALNI:

**Tęgoćnik
SIEDLECKI**

SIÓDMA

www.siodma9.com

PARTNERZY:

SPONSOR GŁÓWNY:

SPONSORZY:

naszeubne.pl

